

Haitse Flore

Lug. K. Cassinovi.

Nº 10
1 9 3 4
30 senti

TOIMETUS:

Talinnas Kaarli t. 8, kaitseliidu peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja kolonel J. Maide, telefon 451-94.

Tegev toimetaja kapten A. Trenfeldt, telefon ametis 451-89, kodus 463-80.

Väljaandja: Kaitseliidu peastaap. Kaastõõ arvatakse tasu alla, kui sellele tasunõudmine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaatmiseks markimata käsikirju alal ei hoita.

Tegevtoimetaja kõnetunnid teisipäeviti ja neljapäeviti kella 10.00–12.00.

*

TALITUS:

Talinnas Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9–3. Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/4 a. 3 kr., 1/2 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

Kuulutuste hinnad: 4 üks lehekülj teksti ees 50 kr., tekstis 80 kr., teksti järel 40 kr. Väline kaas 80 kr., eise-mised 60 kr.

Nr. 10

1934

SISUKORD:

K. Laagus: Eesti lipu süüd.

— Major Aleksander Parts †. In memoriam.

U. P.: Riikliku meelsuse ja rahvusliku vaimu süvendamiseks!

Joh. Tomson: Album „Eesti Vabadusristi kavalerid“.

A. P.: Uudiseid laskeasjanduse alal.

J. Ala: Ratsakaitseliitlased julgustuspiilkonna teenistusel.

H. Nahkur: Nägematu relv.

Èève-volontaire: Koolipoisid.

E. A.: Ohutis.

— Toimetusele saadetud kirjandus.

Ilmus näidend kaitseliitlastele

Männi Märdi meelemuutus

A. Kurbell komöödia 3 vaatuses

Selle näidendi ilmumisega teostub kodukaitse üksuste seni lahendamatuks jäänud soov — saada lavatükk, mis algusest lõpuni oleks seotud kaitseliitlaste murede ja rõõmudega. Ei puudu ka õrn ja õnnelikult lõppev armastusriig. Ning punase joonena läbib tervet teost karge ja õhutav isamaaline vaim, mis haarab vaatleja. Seejuures on näidendi sündmustik küllaltki avar ja mitmekülgne, lavastusest lihtne ning sobiv ka vabaõhu-etendusel huviküllaseks ettekandeks.

Varem ilmunud: Agu tuleb * Randvee uus peremees * Mu meelen kuldne kodukotus * Millest kaebasid kahurid * Reedupoiss ja Liisi

Tellige alati uusi nimekirju!

TAVET MUTSU Teatrikirjastusäri

Vene 6. Telefon 445-94

Haitse Kodu!

ILMUB 2 KORDA KUUS

Nr. 10

Tallinnas, neljapäeval, 31. mail 1934

X aastakäik

R. Laagus

Eesti lipu sünn

Lehwi kõrgelt, lehwi, eesti trifolloor!
Eel käib sul herold ning orkester-koor,
järel malew — sammu kindlas taktis,
walmis me' faitserünnatu attiks.

Lipp Eesti — sini=must=walge,
rahwa usu wastne enese=alge,
terkis üles kord järwe püha mäel
orjastatud rahwa ühistahatel ja wäel.

Ta sünniks polnud ei riiki ega ametit,
ei pühitsufeks kloorust ega sammetit.
Teda kuldas seal päike, õnnitles tuul
ning terwitas laul, noorte, kewadkuul.

Lehwi kõrgelt, lehwi, eesti trifolloor!
Eel käib sul herold ning orkester-koor,
järel malew — sammu kindlas taktis,
walmis me' faitserünnatu attiks.

MAJOR ALEKSANDER PARTS †

Major A. PARTS,
Eesti Laskurliidu sekretär.

Teisipäeval, 29. mail, kell 2045 varises manalasse kaitseväe keskhaiglas pikalt kurnanud südamehaiguse tagajärjel kaitseleidu peastaabi õppejaoskonna pealik major Aleksander Parts.

Major Aleksander Parts sündis 14. septembril 1896. a. Tarvastus talupidajate pojana. Sai alghariduse Tarvastus, lõpetas gümnaasiumi Omskis ja oli kooliõpetajaks Holstres ja Uue-Võidus kuni 1915. a., millal mobiliseeriti maailmasõtta ja määrati Preobraženski tagavarapataljoni. Lõpetas Vladimiri sõjakooli 1916. a. lipnikuna ja teenis mitmes väeosas nooreohvitserina kuni revolutsioonini. 1918. a. detsembris mobiliseeriti Eesti rahvaväkke ja määrati 2. jalaväe polku, mille koosseisus teenis kuni vabadussõja lõpuni, viibides kogu sõja kestes eesliinil. Sõja lõppedes demobiliseerus ja astus politseiteenistusse, olles lühemat aega Tartu maakonna politsei II jaoskonna ülemaks. 1921. a. astus uuesti kaitseväeteenistusse, kus määrati soomusrongide brigaadi. Lõpetas 1924. a. sõjakooli juures pataljoni ülemate kursused ja oli kuni 1927. a. soomusrong „Kapten Irve“ ülemaks. 1927. a. viidi teenistuse huvides üle kaitseleidu peastaapi ja määrati õppejaoskonna pealikuks, missugusel kohal teenis kuni surmani.

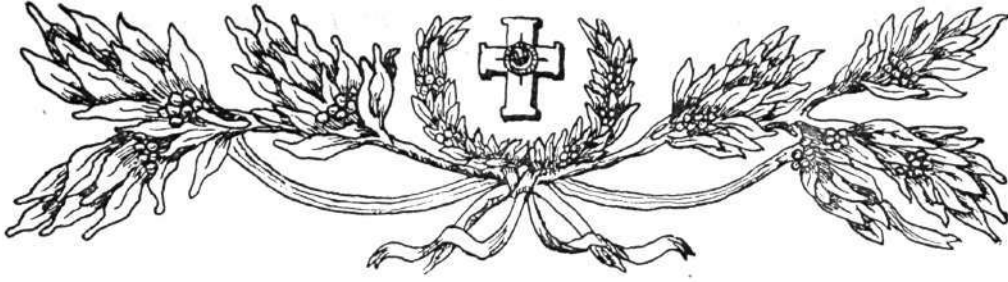
Vabadussõjas ülesnäidatud isikliku vahvuse eest omab II liigi III järgu vabadusristi, rahalise autasu, kaitseleidu kotkaristi ja valgeristi.

Jällegi on surm külastanud meie kaitseleidu juhtivate pealike peret ning kiskunud ära täies meheas tublima tublide hulgast. Kadunu oli üks väheseid ohvitseri, kes end pühendas ja rakendas oma mitmekülgseil harrastusil ja tööaladel mitte vaid tööle lihtsast kohusetundest, vaid töö sisu ja tuuma enda pärast. Haruldaset hea laskeasjanduse eritundjana olid kadunud suured teened Eesti laskespordi alal mitte ainult kaitseleidus, vaid kogu Eestis. Oma kutsetöö kõrval on sel väsimatul töömehel jatkunud taht jagada oma kogemusi paljude laskuritega. Ta on viimaseile annud näpunäiteid ja juhatusi rohkearvulistel kursustel, koosolekuil, harjutus- ja võistluspäevadel. Vilunud sulemehena on ta laskureile jäädvustanud palju kasulikku trükisõnas eriraamatutena kui ka eriajakirjade veergudel. Kui tänapäev Eestis laskestase küünib peagu rahvusvahelisele tasemele ja on tunnustatud ja hinnatav ka välispool meie kodumaa piire, siis on üheks selle töö algatajaks ja tegelikult läbiviijaks ning tugevaimaks, kandvaimaks talaks olnud kadunud Aleksander Parts. Laskespordi arendamise kõrval on kadunu soojalt ja kätt külge panevalt alati elanud kaasa kaitseleidu mitmekülgseile harrastustele. Mitmekülgse inimesena ei piirdunud ta ainult oma kitsapiirilise kutsealaga, vaid jagas hea meellega kaasametnikele oma arvamusi ja kogemusi ka teistes kaitseleidu ellu puutuvais küsimusis. Veel enam, ta luges seda väheseks, et olla vaid juhte peastaabis — ta tuli kaitseleidu elule veel lähemale ja võttis oma õlule Tallinna maleva üksiku raskekuulipilduja kompanii juhtimise, mille ta oma kogemuste varal on kujundanud eeskujulikemaks.

Pealikuna õiglane oma alluvate suhtes, ametnikuna täpseim täpsete hulgast ja inimesena hea sõber ja seltsimees, sellasena tundsiime major Aleksander Partsi ja säärasena jääb ta oma tegude ja töö kaudu mälestustes meie keskel jäävalt elama.

Kodumaa muld, võta vastu üks ustavamaid ja kohusetruumaid kodumaa poegi, kes oma elu kestes on kõik teinud selleks, et sa saaksid, oleksid ja jääksid alati vabaks. Ole talle kerge!

Puhka rahus!

Riikliku meelsuse ja rahvusliku vaimu süvendamisele!

Eestlasile omistellakse tagasihoidlikkust vaimustuse ja tunnete pursanguis ning püüdlikkust varjata oma seesmisi tormikaid tõekspidamisi. Ühe-päeva vooludest ja meeleoludest ei lasta end kaalutelematult kiskuda kaasa. Tühjade sõnade tulevärk ja väline efektsus ei tohiks kütkestada tõsist eestlast, vaid sügav asjalikkus ja autoriteet peaksid pälvima ta austuse. Võõraste ideedega kaubitsejad pörkavad tagasi eestlase alateadvuslikust umbusust, usaldamatusest. Sellane mehine iseloomukindlus on suureks rassiliseks väärtuseks, kui vaid seejuures ei satuta loiduse, ükskõiksuse ja enesesse süvenemise äärmusse.

Kõik tänapäeva riigid ja eriti meie, kes oleme suurte riikide huvide murdekeskuses, vajame teadlikke ja riiklik-rahvuslikust vaimust kaasahaaratud kodanikke. Seni on eestlase patriotism kõige ilmekamalt väljendunud eriti raskeis olukordades. Käesoleval hetkel rahva ja riigi huvides rakendugu iga tarmukas eestlane riikliku meelsuse ja rahvusliku vaimu süvendamisele. Parim osa meie kodanikest ei tohiks loiduses hoida käsi rüpes, vaid peaks jõudu mööda aitama teha lõpu üldisele aatelagedale meeleolule ja riiklikule pessimismile, mille põhjuseks eriti oli vastutustundetu mustamistöö, millele õnneks üldiselt on piir pandud.

Hoolimatult on püütud iseseisvusaja kestes mitmelt poolt surmata meie parimaid tõekspidamisi ja nõrgendada meie rahva moraalset vastupidavust, seega üldiselt mõjutada meie kaitsejõudu.

Mitte ainult põranda alt pole mürgitatud meie rahvastervikut, vaid isegi poliitilise heitluse sildi all naeruvääristatud meie isamaalisi tundeid.

Vabariigi valitsuse poolt 30. detsembril 1931. a. heaks kiidetud „Riigikaitse üldised põhimõtted“ § 3, teine lõik, ütleb: „Tugev isamaaline kasvatust ja plaanikindlalt teostatud selgitustöö peavad halvama niisuguse riigivastase õõnestustöö ta idus.“

Häid kaitsejõude, head riigikaitse organisatsiooni tuntakse ta hästi arenenud patriotismist ja armas-

tusest iseseisvuse vastu. Hea kaitseorgan võib võrdsuda vaid kõrgestiarenenud rahvastundega rahvast, ta kannab täiel määral seda ilmet ja vaimu, milline domineerib rahva laiade hulkade keskel. Laguneb ja killuneb rahva moraal, siis kaitsejõudude väärtuse langus varem või hiljem järgneb paratamatult. Halva moraaliga kaitsejõud on võitlusvõimetud ka moodsaimate ja parimate tehniliste vahenditega.

Eestlane sõdurina omab pika kogemusrikka mineviku, mille kõiki ajajärke ning võitlusi on tiivustanud raugematu tahe, milline on tuginud täiel määral isamaa ja iseseisvuse-vabaduse armastusele. Tänu esivanemaist juurdunud rahvuslikule eneseteadvusele oleme ajaloo kestes suutnud panna vastu meile vaenulike rahvaste lajutamistungidele. Kiindumus oma juhtidesse, keda on iseloomustanud selge mõistus, rahva- ja isamaa armastus, karm eneseohjeldamine ja hoidumine tumedaist avantüüridest, on olnud selleks edu pandiks, mis eestlasi on kannud võitule, arglikkegi tõmmanud kaasa mehistelegi tegudele.

Lahinguheitluse reaalses miljöös ilmneb iga rahva, ta kaitsejõudude ja üksikute võitlejate väärtus kõige karakterlikumalt. Selgub, kas, toetudes kohustusele kaitsta isamaad, on neid õilsaid eeskujusid imbunud verre, millest iga võitleja nõrkadel silmapilkudel ammutab jõudu, et säilitada võitlustahet ja teostada võimalikku eneseohvri ideed.

Reaalsete lahinguraskuste ettekujutamine rahuajal võimalikult ilmekalt ja selle arvestamine on olulisimaid vajadusi rahva sõjalise jõu arendamises ja säilitamises. Et võimast elualalhoiu instinkti paralüüeerida ja sundida end minema hädaohtudesse, peab omama väga tugeva tahtejõu. Ei piisa isegi mõistuslikust tahtejõust, vaid elualalhoiu instinkti tahaplaanile surumiseks peab võitleja omama hingesse juurdunud tundeid. See-ga mõistusliku võitlustahte kõrval peab eksisteerima ürgjõuline, tundeile baseeruv, alateadvuslik võitlusidee. Papulaarne, alateadvuslik võitlusidee peab kujunema rahva hingeeluliseks omaduseks. Inimpõlvede kestes

ALBUM

„EESTI VABADUSRISTI KAVALERID“

„Millal kord ilmub ammu lubatud ning oodatud „Vabadusristi kavaleride album“? — see on küsimus, mida esitatakse sageli isikuile, keda arvatakse seisvat asjale lähedal. Vabadusristi kavaleride õigustatud uudishimu rahuldamiseks olgu alljärgnevad read.

Nagu teada, asuti ülalnimetatud albumi jaoks vabadusristi kavaleride piltide ja elulooliste andmete kogumisele juba 1929. a. Asi edenes aga kaunis visalt; pärast mitmekordset meeletuletust saadi viimaks 1932. aasta lõpul kokku umbes 900 pilti (umbes 50%). Sama aasta oktoobris moodustati ka albumi koostamiseks komisjon: kolonel A. Traksmann (esimees), kol.-leitn. A. Laats ja hr. Vold. Päts. Kokkutulnud materjaali tegelik trükivalmis seadmine pandi redaktsioonikomisjonile (major J. Tomson, major P. Villemi ja kapten H. Tulnola), kes oma töö lõpetas juba 1933. a. alul.

Albumi trükkimiseks sõlmis komisjon lepingu riigitrükikojaga, missugune nõustus teda trükkima V vabadusristi päevaks, s. o. 6. augustiks 1933. a. Sel põhjusel hakati ka albumi peale võtma vastu tellimisi, missuguseid tuli rohkel arvul. Kuid riigitrükikoda ei suutnud eelnimetatud lepingut tähtajaks täita, sest albumi trükkimiseks vajalise paberi ostmiseks väisemaal ei lubatud valuutat. Kindral Laidoneri toetusel saadi siiski see summa Eesti Pangast, nii on kõr-

valdatud viimne takistus albumi ilmumiseks.

Praegu on album trükkimisel ja nende ridade kirjutaja koos major J. Reinglasega loeb juba korrektuupoognaid. Kuid sellele vaatamata ei suudeta albumi enne 1934. a. sügist anda välja puht-trükitehnilisil põhjusil; trükikoja juhtide arvates võiks see ilmuda müügile alles augustis-septembris s. a.

Album tuleb umbes 320-leheküljeline (20 trükipoognat); kuna vahepeal on saadud veel uusi pilte kavaleridelt, siis ta sisaldab 1222 pilti ning elulugu; piltidest võtavad oma alla:

—	8	pilti	à	1	lehekülj
—	18	„	„	½	lehekülje
—	76	„	„	¼	„
—	1120	„	„	1/8	„

Pealeselle tuakse albumis vabadusristi põhikiri ja kavaleride üldnimestik.

Album trükitakse välismaa parimale kriitpaberile, kujunedes seega meie oludes luksusväljaandeks. Sellest hoolimata kavatakse see vabadusristi kavaleridele-ettetelli jaoks toimetada kätte umbes 3 krooniga.

Joh. Tomson, major.

sügavasti rahva hinge juurdunud aateline tahe on selles tahteallikaks, millest iga võitleja ammutab jõudu kangelastegudeks.

Kaitsejõudude väärtus on iga ta üksiku liikme patriootilistest tunnetest, sellest, kui võrd rahva ühised huvid ja aated on imbutunud üksiku isiku alateadvusse. Meie jõud põhjeneb patriotismil, mis on selgrooks igale võitlejale moraalselt nõrkadel silmapilkudel.

Mitte ainult sõjalises võitluses, vaid ka rahuaegses elus ilmneb nähtus, et aegade kestes võivad püsima jääda vaid need rahvad, kellel riiklik ja rahvuslik iseteadvus on tugevasti arenenud. Kõrge patriotism ja riiklik meeleolu aitavad üldist rahva elutahet tõsta, on kindlaks tõkkeks ümberrahvustamise hädaohu vastu.

Ei saa salata, et meie noorsoo kasvatusel koolides ja kodudes tuleb pühendada märksa suuremat ja sihikindlalt läbiviidud tähelepanu ja tööd.

Ei tohiks rahvuslikke ja riiklikke üldküsimusi lubada kasutada väärti ja labastada vastutustundetu poliitilisi eesmärke taotelevail koondustel. Haritlaste ja kirjanikkonna suhtumine neile küsimustele peaks muutuma akuutsemaks ja aitama süvendada üldist elujaatavat suhtumist ning töötahet. Kultuurorientatsiooni

päevakorda tõstmises ja ümberrahvustamisele esialgse piiri panemises kirjanik- ja haritlaskond väga väärikalt esitasid riiklik-rahvuslikke positiivseid huve. Tuleb panna piir üldisele aatelagedale meeleolule ja elutahte nõrgendamisele, mida tekitavad meid nii idast kui läänestki energiliselt ründavad rahvusvahelised, vaenulised ja udused ideed.

Sellaste väärnähtuste vastu võitlemine ja riiklik-rahvusliku meelsuse tõstmine on eriti meie kodu, kooli ja kaitseorganisatsioonide tähtsaimad ülesanded. See ei ole ühe päeva töö ja seda ei saavutata tühipaljaste sõnadega. Pakkugem vaenuliste võõraste ideede asemel noortele patriootilist iseteadvust ja julgust suureks eluvõitluseks riigi heaks ja huvides. Mõnd kultuurprovintsi meenutavaist kombeist, ideedest ja pealesurutud välismõjudest omakultuuri kasuks loobumine saagu noorsoo südameasjaks.

Aastasadadest päritud visadus, mis on omandatud võitluses olemasolu eest, ühes töökuse ja rahvasterviku meelsusega, on aluseid, millest lähtudes peame üha innukamalt arendama meie iseseisva riigi kindlustamist.

U. P.

UUDISEID LASKEASJANDUSE ALAL

III. Kaitseliidu uuendatud „303“ vintpüssist

1. Mõni selgitussõna sõjaväe ja täpsuspüssist.

Kui pandi maksma kaitseliidu õppelaskmise süsteem, s. o. 1928. a. alul, oli olukord relvade ja laskemoona alal äärmiselt kurb. Varustusel olevad jaapani ja vene vintpüssid olid keskmiselt III sordi tasapinnal. Mitte kõrgeväärtuslikum oli ka laskemoon.

Suure hooga asuti asja parandamisele ja see andis ka tulemusi. Jaapani vintpüssid tehti ümber inglise padruneile ja sellega saavutati:

— õppelaskmiseks täiesti korralik püss ja

— laskmiste läbiviimiseks võimalus saada võrdlemisi korralikku laskemoona, mis oma omadusilt oli tunduvalt parem jaapani „ersatsist“.

Need parandused maksid üksi õppelaskmise kohta. Kui sel alal loodi rahuldav olukord, siis kannatas veel rängasti sportlik ja võistluslaskmine.

Rahvusvahelisele tasapinnale jõudmiseks, isegi ainult tippmeestega, puudusid meil vastavad relvad ja laskemoon.

Ka sellest saadi aja jooksul üle. Loodi n.-n. „täpsuspüss“ ja asuti täpsuspadruneite laadimisele. Mõlemal aladel saavutati suuri edusamme. Kaitseliidu uue mudeli täpsuspüss (vene või inglise kalibri all) on sel alal parimaid püsse. Omavalmistatud täpsuspadruneid ei anna alla maailma parimale vabrikupadruneile.

Täpsuslaskmise alal oleks asi täiesti korras, kui selle juures ei oleks suurt konkursi: niisugune laskmine on kättesaadav ainult üksikuile. Kulukuse tõttu ei saa täpsuslaskmise sporti harrastada iga mees, kes sellest on huvitatud.

Nimetatule seltsib veel teine viga, mis sisuliselt on vahest tähtsamgi: laskurite usk harilikku sõjaväepüssi ja padruneid hakkab kaduma ja loodetakse häid tulemusi ainult erirelvadelt ja -padruneilt.

See suund ei ole ka õige. Täpsuspüss ja täpsuspadruneid on teinud suure töö; nad on viinud meie parimate laskurite tasapinna kõrgele, isegi nii kõrgele, et Eesti laskuri nimi on kogu maailmas leidnud tunnustamist. Selles suunas tuleb edasi tegutseda, sest niisugune laskesportlik liikumine viib edasi ka laskurimassi.

Kuid ei tohi unustada ka laskurimassi. Ka nende relvade ja laskemoona eest peab hoolitsema sedavõrd, et nad saaksid teha kaasa täpsuslaskmist.

Sel alal on viimaseil aastail tegutsenud väga intensiivselt nii kaitseväs kui ka kaitseliidus. Küsimuste lõplik lahendus on ainult päevade küsimus.

Senine tegevus on arenenud peamiselt kahes suunas:

- parema laskemoona muretsemine ja
- parema sõjaväepüssi muretsemine.

Laskemoona suhtes on küsimus kaitseliidus lahendatud. On loodud võimalused:

1) 5—6 sendiga valmistada torpeedokuuliga täpsuspadruneid,

2) 2—3 sendiga valmistada „S“-kuuliga täpsuspadruneid ja

3) harilikke padruneid kohendada ümber sedavõrd, et nende tuleomadused tõusevad tunduvalt.

Selle kohta oli lähemalt juttu käesoleva aasta „K. K.“ nr. 9.

Käesoleval korral käsitelme ainult sõjaväepüssi uuendamist.

2. Sõjaväepüssi elustamine.

Sõjaväepüssi moderniseerimist võib täie õigusega nimetada ka sõjaväepüssi elustamiseks. Kui seda tööd varem tehti „tasa-pisi“, siis soome moderniseeritud vene vintpüssi „Püsta kõrva“ ilmumisel sai asi täie hoo sisse. On kindel, et kui edaspidi valmistatakse sõjaväepüsse, siis tehakse neid uuendatud kujul, s. o. jämedama rauaga ja mõningate hädavajaliste parandustega.

Seni on kaitseväge tegelnud peamiselt vene vintpüssiga ja kaitseliit — inglise vintpüssiga.

Uuendatud sõjaväepüss võib julgesti astuda välja täpsuspüssi varjust ja asuda oma õigele seisukohale mitte üksi õppe-, vaid ka võistluslaskmisel. Kaitseorganisatsioonide laskmissuund peab minema peamiselt mööda sõjaväepüssi haru, kuna täpsus- ja vabad püssid on lisaabinõudeks eesmärgile jõudmisel.

Kui on asutud inglise ja vene vintpüsside uuendamisele, siis ei tohi unustada ka kaitseliidu põhipüssi, s. o. „303“ vintpüssi. Ka selle parandamisel ja uuendamisel on töötatud aastate jooksul ning töötulemusena selgus, et kaitseliidu „303“ vintpüssi saab kohendada kõrgeväärtuslikuks sõjaväepüssiks.

3. Kaitseliidu „303“ vintpüssi uuendamine.

a) Miks peame uuendama „303“ vintpüssi?

Jaapani sõjaväepüss, millest ümber tehtud kaitseliidu „303“ vintpüss, on oma põhiloomult hea sõjaväepüss, eriti laskmisel 6,5 mm padruneitega. On loomulik, et püss, mis on tehtud hoopis võõra rahva tarvis, kelle elutingimused tunduvalt erinevad meie omadest, ei või sobida meile ideaalselt hästi. Relva tuleb kohendada enda järele, kõige enam just oma „silma järele“.

Põhjused, mis sundisid senise kaitseliidu „303“ vintpüssi uuendamisele, olid järgmised:

Püssil puudub rauakatte esimene osa ja see annab kohe tunda laskmisel inglise padruneitega. Juba võrdle-

misi lühikese laskude seeria järele hakkab raua esiosa virvendama ja see segab täpset sihtimist. Tuleb isegi ette, et pikema seeria juures märklaud hakkab „tantsima“.

Teiseks puuduseks on see, et sihtimisvahendid ei sobi meie silmale. Avarad kolmnurksed sihikusälgud ja teravaharjalised kolmnurksed kirbud nõuavad noort ja teravat silma ja, mis veel tähtsam, igapäevast järjekindlat sihtimisdrilli.

Kaitseliidu laskur on harilikult juba aastais mees ja drilliks jätkub tal võrdlemisi vähe aega. Siin peab laskurile tulema vastu ja sobitama sihtimisvahendeid sedavõrd mehe silmale, et ta omandaks laskekunsti kergema vaevaga.

Kolmandaks nimetamisväärses asjaks on püssi laadimine. Laadimine läheb hästi ainult järjekindlalt ja tublisti drillitud mehe käes. Vähiangi viperus, vähimigi „kobamine“ annab laadimisel takistuse. See on just tähtis lahingolukorras kiirtule andmisel. Ka siin peab laskurile tulema vastu ja ta tegevust kergendama laadimiseadeldiste ümberkohendamiseks.

b) Mida kavatsetakse kaitseliidu „303“ vintpüssi juures võtta ette?

Siin tuleb teha mitmesugust tööd, kuid kõik see töö on väike ja paneb isegi imestama, kuidas nii väikese „kohendamise“ saab püssi tuleomadusi tõsta sedavõrd kõrgele.

Esimeses järjekorras kirp. Siin tuleb originaal-püssi terava harjaga kolmnurkse kirbu asemel võtta sammaskirp, mis meie laskuri silmale tunduvalt sobivam, eriti veel, kui ta on aastais inimene.

Normaalne kirbu laius on 2 mm. Selle kirbuga saab tulistada igasuguste märkide pihta. Peale normaalkirbu varustatakse uuendatud püss veel 3 mm laia kirbuga, mida kasutatakse täpsuslaskmisel 300 m kaugusel kümneringilise märklauga pihta.

Järgmistena tulevad sihikusälgud.

Neid on kahes suures grupis:

- a) dioptersihikud ja
- b) lahtised sälgud.

Kaitseliitlase seisukohast oleks dioptersihik otstarbekohasem, sest sellega sihtimine on kergem, eriti just vanemal meestel, kelle eluiga ulatub üle 35 aasta.

Kulukuse tõttu ei ole võimalik uuendatud „303“ püssile panna peale dioptersihikut. See läheks ühes universaal-kirbuga maksma umbes 15–20 krooni.

Püsside uuendamisel on piiratud lahtise sihikusälguga kui odavamaga. Seejuures on valitud meie oludes sobivaim sihikusälg. Eeskujuks on võetud soome „Püsta kõrva“ sihikusälg. Normideks sälgu suhtes on: selle laius ei tohi olla vähem kui 1,8 mm ja sügavus minimaalselt 1,5 mm.

Niisugune sihikusälg sobib hästi igale silmale.

Rauakatte esimene osa.

Rauakatte esimene osa tehakse täiesti uus ja selle valmistamisel pööratakse erilist tähelepanu sellele, et selle pealmine pind oleks tume (matt). Lääkiva pealmise pinnaga rauakatteist ei ole mingit abi — nad hakkavad ise virvendama.

Kirbukaitseid.

Kirbukaitseid on tarvis kirbu hoidmiseks vigastuste eest. Mõned laskurid leiavad neist isegi abi sihtimisel.

Tegelikult kirbukaitse ei anna erilist abi sihtimise täpsusele ja ilma nendeta saab väga hästi sihtida ja lasta. Kirbukaitse muretsemine oleneb vaid rahaküsimusest. On seda va puru küllalt — pange kirbukaitse peale. Ei tehta seda, on uuendatud püss küllaltki hea.

Padruni etteandja.

Igasuguseist laadimise takistustest hoidumiseks on tarvis ka padrunite etteandja teha ümber inglise püssi etteandja eeskujul.

Ülalloeteldud tööd on tähtsaimad, mis tulevad ette kaitseliidu „303“ vintpüssi uuendamisel.

Peale nende tulevad ette mõned vähemad tööd rauakatte tagumise osa ja etteandja vedru juures, kuid need tööd ei nõua erilisi kulusid.

Laskureid huvitab muidugi küsimus, kuipalju läheb maksma sellane uuendamistöö. Hindu on lastud kalkuleerida mitme meistri juures ja mitmes tööstuses. Loomulikult on hinnad mitmekesised ja samuti mitmekesine on ka töö väärtus.

Peastaap jäi peatuma tuntud relvasepa juure, kelle töö on tuntud täpsuse ja korralikkuse poolest.

Tema kalkulatsioonid oleksid järgmised:

a) 2 kirpu à Kr. —38	Kr. —.76
b) 3 sihikusälgu ümbertegemine	„ —.90
c) rauakatte I osa tegemine	„ —.65
d) padruni etteandja ümbertegemine „	1.—
e) kirbukaitse valmistamine	„ 1.54
f) vähemad lisakulud	„ —.15

Püssi uuendamine läheb maksma:

I variandi järgi (ilma kirbukaitseta) Kr. 3.46 — ümarguselt Kr. 3.50;

II variandi järgi (ühes kirbukaitsega) Kr. 5.—.

Kumma variandi järgi lasta püss uuendada, jääb iga laskuri enda otsustada.

4. Mida on saavutatud uuendatud kaitseliidu „303“ vintpüssiga.

Küsimuse laiaulatuselisemaks uurimiseks uuendati Tallinna maleva üksikus kuulipildurite kompaniis 20 kaitseliidu „303“ vintpüssi, et selgitada püsside vahetõrka keskpäraste laskurite käes.

Rea katselaskmiste järele suurema hulga meestega selgusid järgmised asjaolud:

- a) Lühemaile kaugusele laskmisel vähesel arvul laskudega ei ole nimetamisväärselt vahet uuendatud ja uuendamata püssi lasketulemuste vahel. Näiteks, 100 m pealt saavutas keskpärane laskur mõlemast püssist peagu ühesugused tulemused: 10 lasu kohta saadi uuendatud püssiga 1 silm rohkem.
- b) 200 m pealt laskmisel annab uuendatud püss vähemalt 5% paremust uuendamata püssi ees.
- c) 300 m pealt laskmisel on paremus vähemalt 10%.

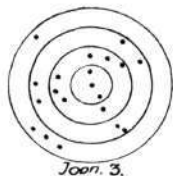
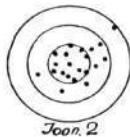
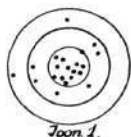
Need andmed käivad harilikku laskurmassi kohta.

Küsimust on uuritud ka laskesportlaste seisukohalt ja siin räägivad asjaolud veel enam uuendatud püssi kasuks. Katselaskmisi sel alal on korraldatud palju ja tulemused kõigist neist räägivad üht ja sama.

Kujuka pildi asjast annab laskmine, mis korraldati 15. mail k. a. Mustamäe 300 m tiirul. Lasksid Tallinna maleva tuntud laskurid: H. Silber, A. Mänd ja A. Varbola. Lasti lamamisasendist 20-lasuliste seeriata kaupa.

Esimene seeria anti täpsuspüssist, teine seeria uuendatud „303“ püssist ja kolmas seeria harilikust „303“ vintpüssist. Laskmine andis järgmisi tulemusi:

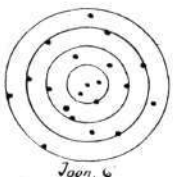
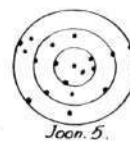
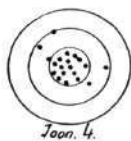
Nr	Laskur	Püss	Padrun	Silmade summa	Jooniste nr. nr.	Märkusi
1	H. Silber	inglise täpsuspüss	K32	192	1	
2	„	uuendatud püss	K32	191	2	
3	„	harilik püss	K32	169	3	
4	A. Mänd	vene täpsuspüss	„Lapua“ täpsuspadrun	196	4	
5	„	uuendatud püss	K32	179	5	
6	„	harilik püss	K32	170	6	
7	A. Varbola	vene täpsuspüss	„Lapua“ täpsuspadrun	192	7	
8	„	uuendatud püss	K32	177	8	
9	„	harilik püss	K32	151	9	
10	N. Ende	inglise täpsuspüss	K32	192	10	
11	„	uuendatud püss	K32	130	11	Antud 13 lasku 8. mail.

Täpsusp. 192 s.

H. SILBER:
Uuend. p. 191 s.

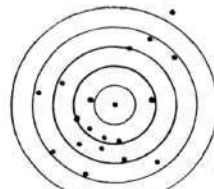
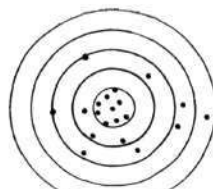
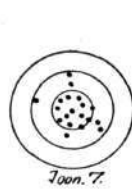
Harilik p. 169 s.

Täpsusp. 196 s.

A. MÄND:
Uuend. p. 179 s.

Harilik p. 170 s.

Joona 7.

Joona 8.

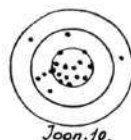
Joona 9.

A. VARBOLA:

Täpsusp. 192 s.

Uuend. p. 177 s.

Harilik p. 151 s.

Joona 10.

Joona 11.

N. ENDE:

Täpsusp. 192 s. Uuend. p. 130 s.

(13 lasku. Pimeduse tõttu laskmine katkestati.)

Ülaltoodud laskmise tulemustest võib teha järeltõlget:

a) Täiesti kindlate laskurite käes uuendatud „303“ annab lamamisasendis peagu samad tulemused, mis täpsuspüss:

— H. Silberil: täpsuspüss 192 s., uuendatud püss — 191 s.,

— N. Endel: täpsuspüss 192 s.; uuendatud püss 13 lasuga — 130 silma, s. o. iga lask 10 silma.

b) Vahe uuendatud ja hariliku püssi lasketulemuste vahel lamamisasendis on suur:

— H. Silberil — 22 silma,

— A. Mändal — 9 silma ja

— A. Varbolal — 20 silma.

Üldkokkuvõttes võib ütelda, et kaitseliidu uuendatud „303“ vintpüss võib julgesti astuda teiste uuendatud sõjaväepüsside kõrvale. Võrreldes uuendamata „303“ püssiga ilmnevad selle paremused laskmistel suuremaile kaugusile.

5. Kuidas muretseda uuendatud kaitseliidu „303“ püsse.

On teada, et kaitseliit ei ole rikas asutus ja et siin keerutatakse iga senti mitu korda käes ringi enne väljandmist. Kümneid miljoneid kulus jaapani püssi ümbertegemisele inglise padruni alla. Kuid see oli vajaline laskurite huvides. Kui organisatsioon on kannud nii suuri kulusid oma liikmeile parema olukorra loomiseks, kergib tahtmatult küsimus: kas organisatsiooni liikmed ei ole kohustatud midagi tegema ka üldsuse kasuks?

Asi on ülestõstmise väärt.

Mis on halvasti, kui:

— kaitseliit laskis püssid teha ümber kogu massile ja

— kangemad laskurid lasevad oma püssid uuendada?

Kulu on mõni kroon ja see ei tohiks hirmutada ühtki tõsist laskurit, kes oma püssis tahab näha tublit ja täpset sõpra.

A. P.

RATSAKAITSELIITLASED JULGESTUSPIILKONNA TEENISTUSES

KAPTEN J. AIA

Sissejuhatuseks.

Vastasest teadete hankimise ja -kogumise otstarbel ratsaväes saadetakse välja mitmesuguseid osi. Nende teenistuse iseloom on erinev, olenedes antud ülesandest. Ühel juhtumil juht saadab nad välja vastase ülesotsimiseks, teisel juhtumil aga juhi õigeaegselt hoiatamiseks vastase eest. Esimesel juhtumil on tegemist puhtal kujul luurega, teisel — julgestusega. Sellele vastavalt võime liigitada ka sellaselt tegutsevaid üksusi nende teenistuse iseloomu määramiseks — luure- ja julgestusüksusteks.

Asudes väiksemate osade — piilkondade — teenistuse kirjeldamisele liigitame nad vastavalt saadud ülesandele:

1. julgestuspiilkondadeks ja
2. luurepiilkondadeks.

Sellane nimeline vahetegemine on tingitud sellest otstarbest, mida piilkond taoteleb väljasaatjale juhile antud olukorras.

Vahetegemise täpsemaks mõõdupuuks julgestus- ja luurepiilkonna tegevusviisis on antud ülesande sisu.

Tegelikult kõik piilkonnad on juhi (pealiku) julgestamiseks, teisiti öeldes juhile (pealikule) vajaliste andmete saamiseks tema otsuse tegemisel käesolevas lahinguolukorras.

Piilkonnale antud ülesanne määrab piilkonna iseloomu ja ülesande täitmise viisi. Sellest järgneb, et piilkonda väljasaatv juht peab andma piilkonna pealikule viimase väljasaatmisel ülesande selgelt ja täpselt, jättes nimetamata piilkonna liigituse nimetuse (kas luure või julgestus). Sellane liigitus on tarviline vaid puhtuurimise ja teenistuse õpetamise seisukohast. Piiratud teadmistega piilkonna pealikule, näit. jaopealikule, nimetuse andmine võib viia ta segadusse ülesande täitmisel, sest sageli ülesande sisu järgi ei saa nimetada piilkonda ei puhtal kujul luure- ega julgestuspiilkonnaks.

JULGESTUSPIILKONNAD.

Iseloomustus.

Julgestuspiilkonnaks nimetatakse piilkond, kes on saadetud välja ülesandega toimetada vaatlust antud punktides või antud suunas ja hoiatada juhti vastase ilmu misel.

Vastavalt oma teenistusviisile julgestuspiilkonnad jagunevad:

1. paigalseisvaiks ja
2. liikuvaiks.

Ülesanne.

Tagada väljasaatjale-pealikule tegevusevabadus aja ja ruumi võitmise läbi, mida pealik vajab otsuse tegemiseks, korralduste andmiseks ja nende läbiviimiseks (juhi julgestus).

Julgestuspiilkondade tarvitamise juhused.

Julgestuspiilkonda tarvitatakse ratsaväe või segaüksuste julgestuseks järgmisil juhtumeil:

a) Julgestuspiilkond, mis saadetakse välja liikuva üksuse rännakueelpiilkonna ette (liikumise suunas).

Selle piilkonna ülesandeks on:

- vaatlus liikumisteel,
- kindlaks tegemine, kas tee on vaba,
- julgestava üksuse pealiku hoiatamine ohust teatega.

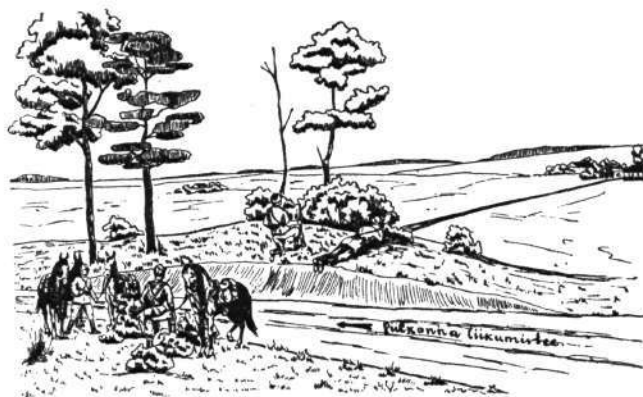
b) Julgestuspiilkonnad, mis on saadetud välja liikuva üksuse küljele (külgi piilkonnad).

Sellase piilkonna ülesandeks on:

- vaatlus antud suunas, ja
- julgestava üksuse pealiku hoiatamine teatega antud suunast.

Külgi piilkonnad jagunevad oma tegevuse iseloomult kaheks liigiks:

1. antud punktis paigalseisev julgestuspiilkond vastase vaatlemiseks määratud kellaajani ja
2. liikuv julgestuspiilkond, mis liigub rööbiti üksusega, vastase vaatlemiseks antud suunas.

Joon. 1.

Ka rööbiti üksusega liikuv julgestuspiilkond peab aegajalt paremaks vaatluse toimetamiseks teelahkmel või mõnel teisel soodsal kohal.

d) Julgestuspiilkond, mis on saadetud välja üksuse puhkuse julgestamiseks, ülesandega (näit. puhkekaitsest välja saadetud):

- toimetada vaatlust ja
- teatega hoiatada pealikut lähenevast vastasest.

Julgestuspiilkondade väljasaatmise kaugus.

Julgestuspiilkonnad saadab välja selle üksuse pealik, keda piilkonnad peavad julgestama. Julgestuspiilkonnad saadetakse välja 3—5 km, suuremast üksusest (näit. malevast) 6—8 km kaugusele, mis tagab pealikule aja ja ruumi, mida ta vajab oma manöövriks. Kaugus oleneb:

- vastase ja meie olukorrast,
- maastiku iseloomust ja
- väljasaatja üksuse suuruselt.

KÄSK JULGESTUSPIILKONDADE PEALIKUILE.

Põhipunktides on järgmine:

1. Pealik ja koosseis.
2. Teated vastasest.
3. Teated meie vägedest.
4. Piilkonna ülesanne.
5. Liikumistee või suund.
6. Üksuse pealiku asukoht.

Andmed tulevad anda käsus selgesti, eriti rõhutada neid, mis on piilkonnale eritähtsusega. Vaatleme käsu üksikuid punkte eraldi.

1. Teated vastasest.

- Teated vastasest üldjoonis.
- Üksikasjaliselt kõik andmed, mis puutuvad sellesse rajooni, kus piilkonnapealikul tuleb täita ülesanne; teated vastase luure- ja eelosadest.

2. Teated oma vägedest.

- Teated oma vägedest üldjoonis.
- Üksikasjaliselt: julgestava üksuse täpse tee märkimine;
- üksuse liikumise eesmärk;
- kiirus, millega üksus liigub;
- peatused, mis rännakul kavatsatud;
- teated meie ees või külgedel olevaist luureosadest.

3. Piilkonna ülesanne

peab olema antud käsus täpsemalt. Antakse:

a) Paigalseisva julgestuspiilkonna pealikuile antud ülesandes:

- koht, kust toimetada vaatlust;
- vaatluse suund;
- vaatluse kestvus (selle määrab väljasaatja pealik kooskõlas oma liikumisega);
- tee, mille kaudu ja kus piilkond peab ühinema üksusega pärast ülesande täitmist.

b) Liikuva julgestuspiilkonna pealikule antud ülesandes:

- tee või suund (selle määramine on olukordade ja maastikuhindamise otsuse tulemus);
- punktide nimetus, kust üksuse pealik soovib toimetada erilist vaatlust;

- vaatluse suund;
- aja määramine, millal jõuda erilistele vaatluspunktidele. See aeg võetakse üksuse (kolonni) liikumiskiiruse alusel;
- teenistuse lõpp;
- koht, kus piilkond peab liituma üksusega.

4. Piilkonda väljasaatva üksuse pealiku asukoht.

Asukoha määramine on tähtis selleks, et teateratsanikul oleks kergem leida üles pealikut ja et teatis jõuaks seega kiiremini kätte. Selleks väljasaatja pealik annab piilkonnapealikule teada kellaajad, millal ta kavatseb ühest punktist (joonelt) hakata liikuma teise.

Julgestuspiilkonna koosseis.

Julgestuspiilkond koosneb pealikust ja 2—6 ratsanikust kuni jaoni. Ratsanike arv oleneb vastase olukorrast, julgestava kolonni (üksuse) suuruselt ja maastikust. Pealikuks on tavaliselt allohvitser. Juhtumil aga, kui piilkond tegutseb vastase poolt tõsiselt ähvardatavas suunas või tema lahendada on väga tähtis ülesanne, pealikuks on ohvitser.

Üldiselt on soovitatav julgestuspiilkondade arvulise koosseisu määramisel olla kokkuhoidlik asjata meeste kulu ärahoidmiseks, sest piilkonna ülesanne — vaatlus — ei nõua suurt koosseisu: 3—5 ratsanikust jätkub.

Julgestuspiilkonna pealiku tegevus.

Julgestuspiilkonna pealikule pandud kohused jagatakse kahte liiki:

- kohused enne väljasaatmist, ja
- kohused ülesande täitmisel.

A. Kohused enne väljasaatmist:

- täpselt saada aru antud ülesandest;
- uurida läbi ülesanne kaardil (märkida pliitsiga nimetused ja teed; kaardi puudumisel kirjutada need üles);
- paluda käsuandjalt nende punktide kohta seletust, mis on segased;
- arvestada välja liikumise kiirus, missugusega peab liikuma;
- vaadata üle mehed ja hobused, kas nad on vajaliselt korras ülesande tingimuste täitmiseks.

Kui piilkonnapealikule antud käsus käsuandja unustas anda mõningaid punkte, piilkonnapealik on kohustatud neid küsima.

B. Kohused ülesande täitmisel:

- vaatlus;
- hüpete sooritamine;
- teatamine.

Ülesande täitmisel ettetulevad tegevused.

1. Vaatlus.

Julgestuspiilkond viib oma vaatlusülesande läbi seisest määratud kohal. Koht, kust piilkond vaatlust toimetab, peab olema sellane, et ta ei paista vastasele silma. Vaatlust toimetab piilkonna pealik ise, võttes endale abiks ühe mehe meeskonna koosseisust, keda aegajalt vahetab, et viimane ei väsiks.

Vaatluspunktideks on enamikult patrulli või üksuse liikumisteede sõlmed ja lahkmed, eriti need, mis viivad vastase poole.

Pea-vaatlussuunaks on teed ja asulad, kust vastase ilmumine on kõige tõenäolisem. Paremaks vaatluseks piilkonnapealikule antakse ligi binokkel, kui selleks on võimalus.

Kui piilkond jääb ühele kohale pikemaks ajaks toimetama vaatlust, siis ta täidab eelpostile omase teenistuse: paneb välja vahipostid ning asetab ülejäänud mehed soodsale, varjatud kohale.

Kui vaatluspunktile jäämise aeg on pikem ja olukord lubab, võib hobuseil lasta järele sadulavööd, kuid tingimusel, et üks hobune on alati täiesti sõiduvalmis teatise viimiseks.

2. Hüpete sooritamine.

Ala ühest vaatluspunktist teise piilkond läbib hüpetega. Hüpe peab olema võimalikult kiire ja varjatud, et säästa aega vaatluseks.

Hüppe kiirus oleneb:

- ajast, mille vältel piilkond peab jõudma antud vaatluspunktile, ja
- maastikust.

Teisest küljest hüppe sooritamise vältel piilkond ei tohi katkestada vaatlust. Seepärast vaatluse täiendamiseks vaatluspunktide vahel piilkond, kasutades maastikku, saadab välja piilurid vaatluse suunas.

3. Teatamine.

Vastase ilmumisest teatab piilkonnapealik kas kirjaliku või suusõnalise teatise abil. Teateratsanikule antavas käsus peab olema väljendatud selgesti sõidu tempo ja teatise vastuvõtja asukoht.

Tegevus kokkupõrkel vastasega.

Kokkupuutumisel nõrga vastasega (piilkondadega) julgestuspiilkond takistab teda tulega, jäädes ise oma kohale.

Tugeva vastase surve korral teatab sellest väljasaatjale pealikule ja tõmbub tagasi üksuse suunas, mitte kaotades loodud kontakti ja aegajalt informeerides oma väljasaatjat pealikut.

JULGESTUSPIILKONDADE JA NENDE PEALIKUTE ÕPETAMISEST.

Julgestuspiilkonna teenistuse õpetamine tuleb viia läbi:

1) kaadril: allohvitseridega (jaopealikutega) ja ohvitseridega (rühmapealikutega).

2) maastikul — a) allohvitseridega ja ohvitseridega ning b) meeskonnaga (jagudega).

Õpetamisel tuleb võtta läbi:

1. Käsu andmine julgestuspiilkonnale.
2. Julgestuspiilkonna pealiku kohused enne väljastumist.
3. Julgestuspiilkonna asetamine vaatluspunktile.
4. Vaatluse meetodid (viisid).
5. Julgestuspiilkonna hüpete sooritamise tehnika.
6. Tegevus kokkupõrkel vastasega.
7. Teatamine.

Õppuste organiseerimisel lähtuda lihtsamaist ülesandest ning minna üle järk-järgult raskemaile.

Näitena toon alljärgnevas julgestuspiilkonna õppuste kava üldjoonis.

Tuleb võtta läbi:

1. õppusel — kohalseisev julgestuspiilkond,
2. „ — üksuse ees, teel liikuv julgestuspiilkond, kelle ülesandeks on julgestada segaüksuse kolonni,
3. „ — sama, mis 2., vahega, et julgestatav kolonn on ratsavägi,
4. „ — rööbiti üksusega (segaüksus), selle küljel liikuv julgestuspiilkond,
5. „ — sama, mis 4., kuid üksus on ratsavägi.

Ülaltoodu pole ainuke võimalik õppuste kava. Iga õpetaja võib vastavalt oma võimeile ja kogemusele koostada kava sellasena, mis tema arvates viib antud võimaluste ja olukorra juures parimini sihile.

Käsikäes õpilaste arenemisega võtta ülesandesse järjest raskendavaid asjaolusid, nagu:

- valida raskem maastik,
- tuua mängu vastane, ja
- pidada õppusi öösel.

Öösil õppusel võtta esimeseks teemaks paigalseisev julgestuspiilkond, kuna see leiab tegelikus sõjaolukorras öösel kõige rohkem rakendamist.

H. NAHKUR

«Nägematu relv» — nii nimetatakse tihti salaluuret. Ja tõesti, nägematud ning ebaharilikud on need teed, missuguseid kasutatakse ses salapärases tegevuses. Allpool mõningaid näiteid sellest.

Sõnas salaluure on midagi õudset ning samal ajal romantilist, külgetõmbavat. Varem aegadel ei kõneldud meeleldi luuretoöst. See töö tehti, kuid inimesi, kes sellega tegelesid, põlati. Napoleon näiteks maksis oma kuulsale salakuulajale Schulmeister'ile hiiglahono-

Vanimaid salakirja viise käskjala lagipea'

raare, kuid keeldus kategooriliselt teda dekoreerimast aumärgiga.

Säärane vaade oli ekslik. Möödunud maailmasõda lõi siin uue hinnangu: salakuulaja, kes eluga riskides vaenlase maal suurte raskustega täidab oma ülesandeid, on samaväärne võtma vastu isamaa tänu kui lahinguväljal võitlev sõdurgi.

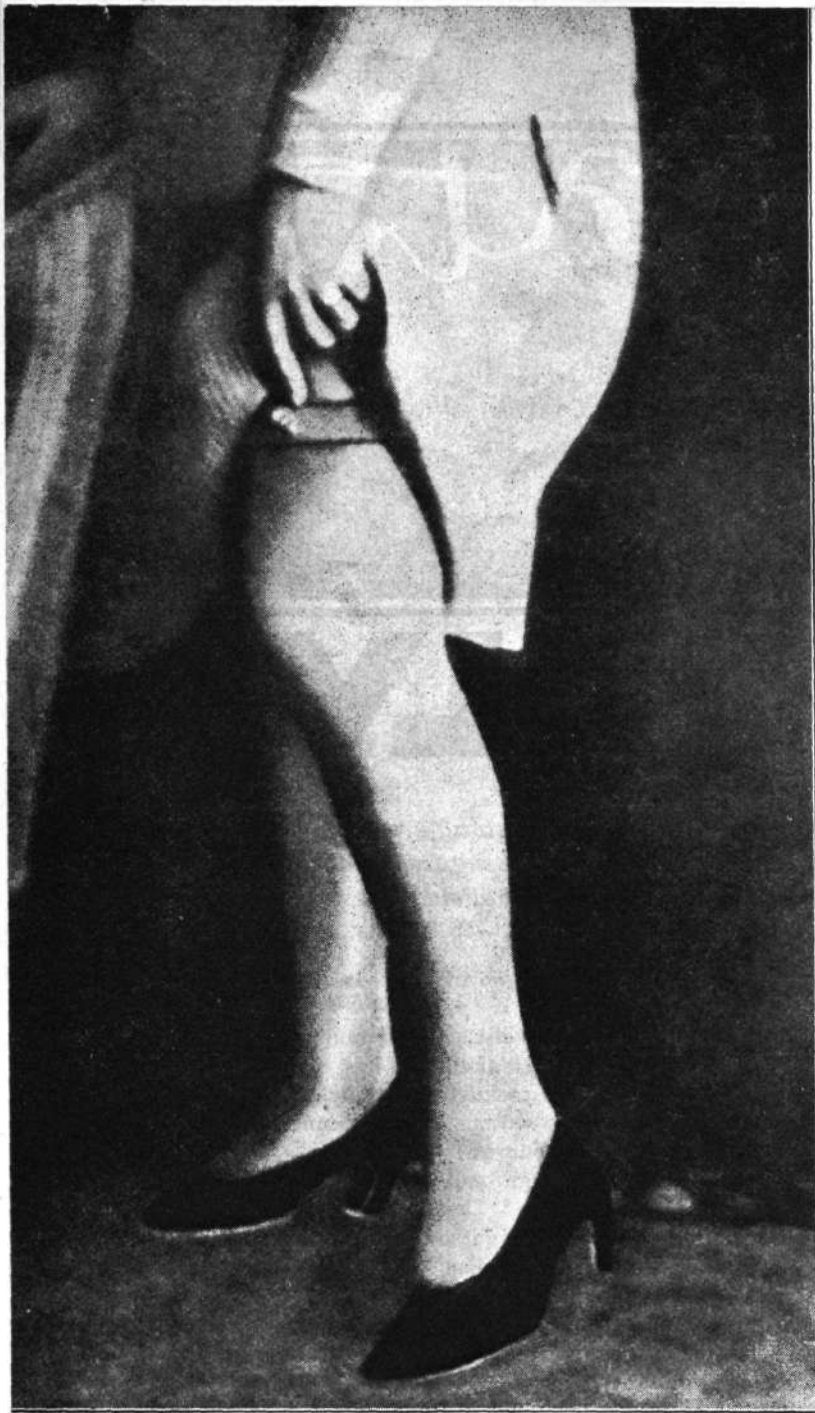
Mõteldud on muidugi oma isamaa huvides tegutsesid salakuulajaid.

Enne maailmasõda tegutses salaluure väga kaine: kavaluse ja altkäemaksu teel hangiti arvatava vastase mobilisatsiooni- või relvastuskavad. Viimaste edasitoimetamine oma peastaapi valmistas vähe raskusi: salakuulaja pööris ülesande sooritamise järele süütu reisijana tagasi oma kodumaale. Kui aga oli karta, et ta isik võiks piiril äratada kahtlust, laskis ta tähtsad dokumendid mõnel oma abilisel toimetada üle piiri.

Puhkev maailmasõda ja sõjaolukord muutis korraka kogu salakuulaja tööviisi vaenlase maal. Juba esimese raskuse tekitas küsimus: kuidas pääseda vaenlase maalale? Siin oli kaks võimalust: kas hankis isik endale valepassi ja reisis üle mõne erapooletu riigi (šveits,

Ülal vasakul: See süütu puuleht märgib tegelikult patareide asukohti teataval võitlusrindel

Ülal paremal: Salateatud raamatu sees. Raamatuid ei kontrollitud just eriti teravalt postil. Kui aga märgati, et siin vaenuliku poole salakuulajate käed on tegevuses, käristati raamatukaanteltki kate ära

Nii toimetati salajased dokumendid relvavabrikust välja. Naistöoline, kes tegutses vaenlase poole agendina, kandis kahekordseid sukakumme, kuhu võis kergesti peita väikesi paberiribasid salajaste andmetega.

Hollandi jne.) piiri või langetas end öösel lennukilt langevarjuga vaenulišele maa-alale.

Kui nüüd salakuulajal õnnestus teadetekogumise, varguse või mõnel muul teel soovitud andmed saada kätte, pidi ta need mingil rafineeritud viisil toimetama sihtkohta. Väga sageli tuli siin tegelda viimse võimaluseni komplitseeritud telegraafivõtmetega, kindlustuste plaanidega, teadetega väeosade ümberpaigutamisest jne. Kõigi nende üksikasjade meelepidamine oli

inimmälule üle jõu käiv, kuid nende täpses teadmises aga seisis kogu salakuulaja töö peaväärtus.

Trikid, mis salakuulajad võtsid siin tarvitusele, et neid saladokumente toimetada üle erapooletu riigi piiri, kuuluvad kahtlemata huvitavimate peatükkide hulka selle õudse ja ohtliku ameti ajaloos. Salakuulajate leidlikkus pole selles suhtes nähtavasti tundnud mingeid piire. Kes võis näiteks arvata, et lihtsasse toavõtmesse oli võimalik peita peensusteni väljatöötatud kindluseplaani? Muidugi tuli siin plaani fotograafiliselt tugevasti vähendada ning kanda üle õhukesele paberile. Teised eelistatud peitekohad olid püksihoidjad, saapapaelad, tualett-tarbed j. m.

Üks säärane saadetus, mis sisaldab täpseid ja tõepäraseid teateid, võib päästa või hukutada tuhandeid või isegi kümneid tuhandeid inimesi. Seepärast on ka salakuulamise eest sõjaajal karistuse kõrgeim määr — surmanuhtlus.

Et takistada saadetuste avastamist, selleks valmistatakse need salakirjas (šifreeritakse). Salakiri on üldse tähtsaimaid vahendeid spionaažis. Seda vajab kõigepealt agent, kes töötab võõral või koguni vaenulisel maal, oma teadete edasiandmiseks, et keegi kõrvaline isik ei saaks tungida teadete saladustesse.

Salakirjade sisu avastatakse (dešifreeritakse) harilikult salaluure keskkohas, kus selleks on olemas võti (šifr).

Rahua ajal on loomulikult mitmesuguseid sidemepidamise võimalusi ja salakirja järele pole suuremat vajadust. Ainult kindralstaabid kasutavad erilistelt tähtsail juhtumel salakirja teadete vahetamiseks oma sõja-

Ü1a1: Paljuütlev liblikas. Väliselt täiesti süütu joonistus, mis ometi kujutab kindlustuste plaane

All: See salakuulajalt äravõetud võti mahutab oma õõnsuses kindluseplaani

väeliste esindajatega teistes maades. Samuti ka riigivalitsused oma välissaadikutega.

Salakirja võtit hoitakse suurima hoolega võõraste salakuulajate eest, sest selle teadasaamisel võivad salajasimad teated sattuda teiste valitsuste kätte. Kuid vaatamata hoolele, millega see ka sünnib, on siiski tulnud ette juhtumeid, kus salakirja võti on sattunud võõraisse kätte.

Väga tuntud on näiteks lugu, kuidas inglased said 1917. a. kätte saksa mereväe salakirja, mida saksa admiraliteet kasutas traadita ühenduse pidamiseks allveelaevadega, mis viibisid merel.

Saksa salakirja võtme omandamine võimaldas inglastel lugeda kõiki teadaandeid, mis mereväe juhatus läkitas allveepaatidele, ja paljudele viimaseist sai see asjaolu hukatuseks.

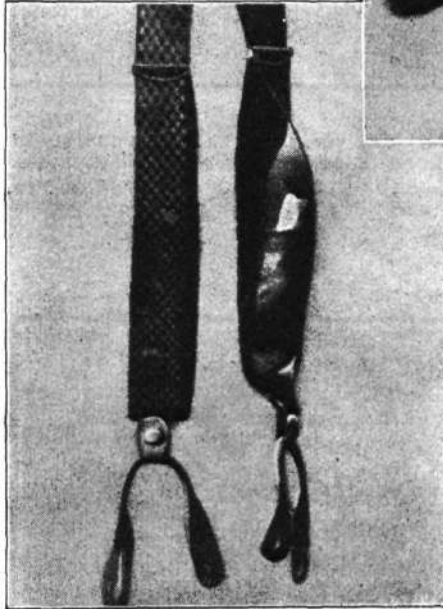
Saksa salakiri oli admiraliteedis lihtsalt maha kirjutatud ja inglaste kätte toimetatud. Üks noor austria-lane, kes sellega tuli toime, sai inglasilt viisaka tasu — 25.000 n.-sterl. või ligi pool miljonit krooni.

Teine analoogiline juhtum, kus õnnestus salakirja maha kirjutada, kordus Brest-Litovski rahuläbirääkimiste ajal 1917. a.

Ühe silmaga salakuulaja spionaažitrikk: klaassilma taha olid peidetud tähtsad salajased teated

*

Isegi püksihoidjaid kasutati salajaste dokumentide peitepaigana

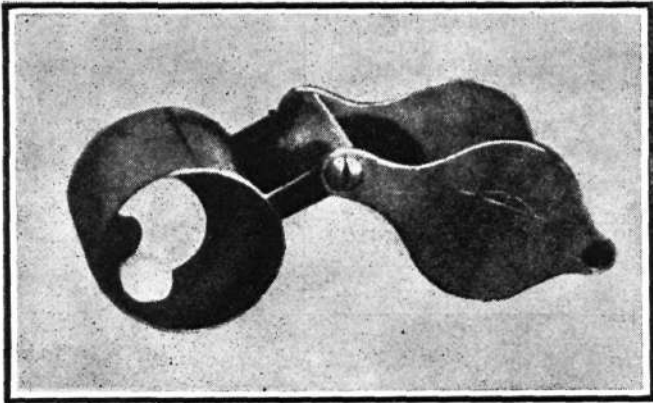
Kemikaalidega impregneeritud riietusesemed teenisid kui tintide ja ilmutajate transportabinõud

Ühel tšehhlasest postiametnikul, kelle ametkoht asetes Ida-Preisimaal ja kes seisis prantsuse salaluure teenistuses, läks korda kirjutada maha üht saksa sõjaväelist salakirja, mis oli tulnud postkontorisse harilikult postisaadetisena. Mahakirjutatud salakiri toimetati Berliini prantsuse agendi kätte. Viimasel oli ühendusi kohapealses postivalitsuses, kust üks usaldusmees toimetaski talle Idast tulevad telegrammid läbivaatamiseks. Agent informeeris omakord kõigist tähelepanu väärivaist asjaoludest prantsuse ülemjuhatus. Nii võisid prantslased saadud salakirja abil jälgida kõiki sündmusi Idas kuni maailmasõja lõpuni.

Spionaaž nõuab ka suuri kulusid, mis paisuvad sõjaajal mitmekordselt suureks. Maailmasõjas tõusid spionaaži kulud eriti suureks kahel viimasel sõja-aastal. Nii kulutas näit. Saksamaa 1917. a. 1918. a. salakuulamiseks igas kuus 25 milj. Saksa marka, Inglismaa — 35—38 milj., Prantsusmaa — 30 milj. jne.

Praegu tulevad tähendatud riigid läbi umbes $\frac{1}{6}$ sõjaaegseist väljaminekuist.

Salaluure keskkohas asub harilikult teatava riigi kindralstaabi juures. Selle eesotsas seisab enamasti mõni kõrgem sõjaväelane. See organiseerib mitmesuguseid sõjaväeosades, võimalikult piiriäärseid, salaluure alaosakonnad. Viimased saadavad agente mitme-

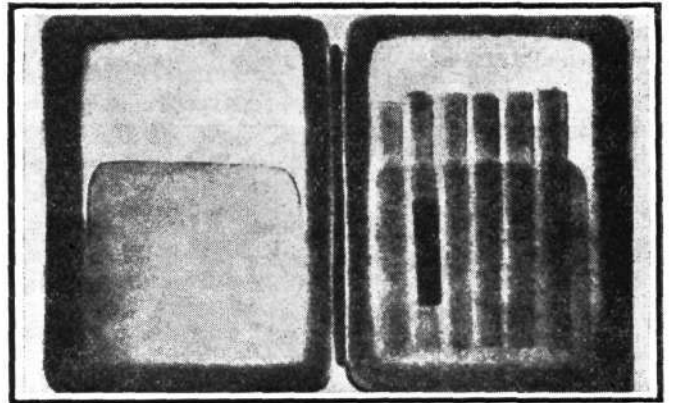
Suurendusklaas mürkide või bakterite panipaigana. Agentidel on mõnikord ülesandeks mitte ainult salateateid koguda, vaid ka mürgitamisega, purustamisega jne. vaenlasele vahenditult kahju sünnitada

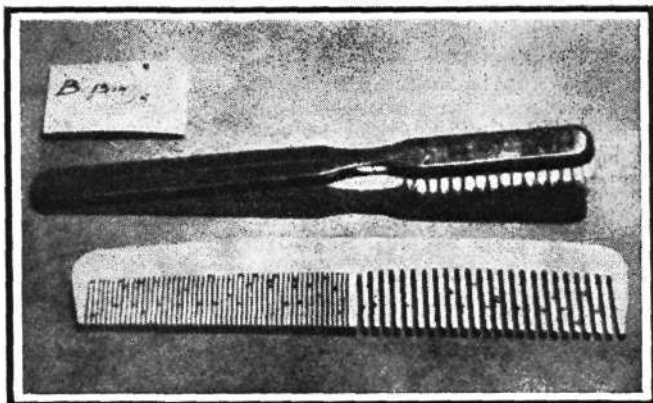
Hambapastatuub reetjana. Sageli paigutati salateated hambapastatuubi. Viimasel oli see hüve, et ta ei võimaldanud röntgenikiirtega läbivalgustamist

Armastatuim peidukoht: saabas. Saapapaela metallotsa õõnsusesse peidetakse sageli salateateid

Röntgenikiirtest läbivalgustatud sigarettitoos. Ühes sigarettis leidis kapsel tähtsate salajaste teadetega

Kamm ja hambahari salakirjaga. Üksikud selgesti eraldatavad mustad kohad märgivad siin tähtede asendeid sellekohases salakirja tähestikus

Noot spionaaživahendina. Üksikud noodimärgid olid loetavad kas otsekohe või oma asendi järgi erilisel koostatud tähestikus

suguste ülesannetega teistesse maadesse. Need agendid omakord otsivad endale usaldatavaid kaastöölisi — arendades teadetekogumise võrgu nii laialdaseks nagu seda olukord ja rahasummad võimaldavad,

Salaluure juhiga ei seisa agent kunagi otseses ühenduses. Agent töötab talle antud juhtnööride järgi ja vastutab ise kogu oma tegevuse eest, ilma et sissekukkumise korral tõmbaks mängu oma käskijaid.

Näiliselt teatri-binokkel on tõeliselt aga väike fotoaparaat, mida kasutatakse sõjalise tähtsusega objektide pildistamisel

Salakuulaja ülim tarkus on palju kuulda, veel enam näha ja täiesti vaikida, kuni saabub silmapilk kõige kuuldu ja nähtu ärakasutamiseks.

Iga salakuulaja kohta maksab hoiatus: „Hoi end naiste eest!“ Naised on salaluures toonud alati enam kahju kui kasu. Neid võib tarvitada vaid lühikesiks ülesandeiks.

Enamasti lõpeb asi naiste juures armuvahekordadega, mis ei kesta igavesti ja mille tagajärjed on sageli väga saatuslikud.

Kuna salaluure on alati ümbritsetud saagiahneist tüüpidest, siis peab agent saadud teadete hindamises

olema väga ettevaatlik. Kuski ei tule ette rohkem dokumentide võltsimisi kui siin. Ühtki „ehtsat“ dokumenti ei saa enne uskuda, kui selle tõepärasus pole mitmekülgsest kontrollitud. See on juba salaluure keskasutuse töö.

Salaluure töötab võrdse intensiivsusega nii rahuajal kui sõjapäevil, ja riigid loovad endale salajasi vaatluspunkte igal maal, kus neil on kaitsta huve. Nii-

Kirjamargi hambuline äär salakirjana. Mitmete margiäärite võrdlemise ja uurimise teel õnnestus avastada nende tähendus

pea kui üks sõda on lõpnud, peavad salakuulajad olema valmis järgmise sõja puhkemiseks. Kunagi ei tohi agent unustada, et tänane liitlane võib homme muutuda viha-seimaks vastaseks. Seepärast ei tunne salakuulajad huvi mitte ainult arvatava vastase vastu, vaid erilist huvi tuntakse ka liitlaste kindluste, sõjajõudude jne. kohta.

Salakuulajate armee nõuab igalt riigilt omakord hiigla vastuluureaparaati teiste riikide agentide tegevuse paralüüsimiseks. Erilise tähtsuse evib see aga sõjapäevil, nagu möödunud maailmasõjas, millal salaluure tihe võrk ümbritses kogu maailma tervelt neljaj pool aastat.

Tartu kooliõpilaste pataljoni 15. a. mälestuspäeva puhul

Allolev on peatükk Tartu õppur-sõdurite tegevusest vabadussõjas. Aastailt alaealised, hingelt ja vaimult aga mehiseimad mehed, sangarid, olid nad eeskujuks ja toeks omadele, roosaks vaenlasile, jõuks, mida tuli arvestada nii meil kui vaenlasilgi.

Me mäletame väga hästi, et pärast seda, kui punaväed olid välja aetud meie riigi piiridest, hakkasid nende suured pealetungimised idast ja kagust. Mäletame, kui raske oli meil oma kagupiiri kaitsta Võru all 1919. a. kevadel suurearvulise punaväe uute sissetungimiste vastu. Me teame väga hästi, et kõige suuremad ohvrid surnutena ja haavatutena kogu vabadussõja kestes olid meie kaitsevälk just Võru all*). Teame ka, et tollal oli meie vastu 54 punast rügementi, neist kuus eesti, 14 läti ja 34 vene kommunistlikku kütirügementi.

Tol ohuküllasel ajal otsustas 2. diviisi ülem kolonel V. Puskar kuulutada välja kooliõpilaste mobilisatsiooni. Ja 14. mail formeeriti Tartu ja Võru linnade ja maakondade kooliõpilastest ja Tartu kooliõpilaste kompaniist Tartu kooliõpilaste pataljon, mis leidis kinnitust kaitseväge ülemjuhataja poolt 10. juulil käskkirjaga nr. 329. Peagi oli pataljonis umbes 1000 õppuri ümber. Nad moodustasid ustava ja tugeva garnisoni, kust mitmel korral, kriitilisel hetkil, saadeti abi rindele (nagu 1919. a. apr., mais ja augustis).

Alul tundus mobiliseeritud õppureil mõningaid raskusi: olukord harjumatu, relvade käsitamine väsitav, teenistuskohused rängad, distsipliin karm. Kuid kohaneti kiiresti ajanõudele. Sõdurielu paistis varstigi omapäraselt veetlevana, oli hoopis midagi lahkuminevat senisest, uudne, vahelduv, huvitav. Karmid elutingimused küpsetasid seni muretuist koolipoistest kolme kuuaga mehed, kes ei kartnud liiva-Hannusele vaadata silma, kui tarvis.

*) Kaitseväge ülemjuhataja käskkirjast nr. 379, 1919. a.

Seal algas sõda landesvääriga. Isamaad ähvardas saksa raudrusikas, teutoonlased olid tulemas, nagu kord sajandite eest — kuidas võis siis tõsine löögimees jääda seljataha? Ja missuguses seaduses on kirjutatud, et vabatahtlik õppur-sõdur peab lööma ajal istuma kuski seljataga — täiskiilutud end. vene tudengite ühiselumajas — ega saa oma silmaga nähagi, kuidas teised teevad rindel sangaritegusid ja kisuvad paruneil suust kuldhambaid? Ka „seljatagune nöök“ rikkus tuju. Põlvest põlve edasiantud viha ajalooliste rõhujate vastu lõi leegitsema pärsitamatul jõul, andes maad samasugusele muistsele võitluskirele, mille sunnil meie esivanemad kippusid, isamaa ilu hoieldes, raudrüütlike kallale raskest tammepuust kärpidega, — ja siis läks lahti üks „jalgalaskmine“ rindele, nii et robin taga...

Suveks oli pataljon tugev, hästi relvastatud ja väljaõpetatud lahinguväeosa. 2. diviisi tagavarapataljonis puhkenud relvis mässu ajal oli pataljon 11. juuli õhtul Lembitu kasarmu platsil valmis mässajate vastu väljaastumiseks, missugune asjaolu hoidis seal ära tõsisemad sündmused.

Kolmekuise väljaõppe järele saadeti pataljon pea-aegu terves koosseisus (neli kompaniid) diviisiülema korralduse põhjal (pärast seda, kui 2. diviili abi kolonel Ed. Kubbo oli korraldanud 18. juulil pataljonile inspektorivaatuse) 11. augustil Peipsi ääre tabama väejuksikuid ning metsavendi, keda seal massiliselt ringi hulkus ning pani toime roimi. Tabati hulk väejuksikuid ja avastati salaviinavabrikuid.

Samal ajal tuli Pihkva taga võitlevaist meie väeosadest tateid, et sõdurid ei taha enam sõdida võõral territooriumil, milleks mõjuvalt aitas kaasa punaste agitatsioon lendlehtede ja üleskutsete näol. (Nende paralüüsimiseks kindral J. Laidoner andis välja oma üldtuntud käskkirjad nr. nr. 379 ja 748). Samal ajal läks algatus Pihkva all vaenlase kätte ja seisukord seal muutus tema kasuks.

Punavälk läks 16./17. augustil korda meie väeosi, mis asusid Veliikaja läänekaldal, Ostrovi sihil, sundida kiirele taandumisele ja mööda jõe läänekallast Moglino

raudteejaama ja Vana-Irboska alevi peale tungida edasi, ähvardades seega meie Pihkva taga võitlevatel väeosadel taandumisteed lõigata ära. Ühtlasi sundisid punased ka meie vägede vasakut tiiba Pihkva-Porhovi raudtee ümbruses taanduma, mistõttu ka noid väeosi ähvardas suurim hädaoht — taandumistee äralõikamine...

Selle vältimiseks oli 2. diviisi ülemal tarvis panna välja viimased jõud, et päästa katastroofiline seisund. Milliseid hetki elas tollal üle vapper kolonel Puskar, seda teab ta ise, sest tal polnud ühtki meest kuski varus... Üks tollal diviisi staabis viibinud vanem ohvitser jutustab, et 2. diviisi kangelaslik juht jalutanud rahutult edastagasi oma töötoas Pihkvas, olles vajunud sügavasse mõtteisse. Ühtäkki ta peatunud kesk tuba — miski otsus näinud olevat temas valminud. Ta öelnud siis järsku: „Koolipoisid!“ ning istunud laua taha käsku kirjutama... Ja nii see siis tuli, et mööda Veliikaja läänekallast Moglino peale tungivate vastasele otsustati saata vastu Tartu kooliõpilaste pataljoni 3. ja 4. kompanii, mis pühapäeva varahommikul, 17. augustil, sai Kallastes käsu kahurlaevadel sõita Pihkvasse — 2. diviili käsutusse. Olid nad ju varem ära proovitud lahinguis ja sõja kriitilisimal hetkel päästnud seisundi Võru all. *)

Nii paljudel oli see sõit piki Peipsit ja Pihkva järve esimene ja mitmel ka viimne, sest 13 õppursõdurit ei tulnud sellest sõjasõidust üldse enam tagasi. See sai neile viimseks sõiduks eluteel, et minna vastu võtma märtrikrooni isamaa ja selle vabaduse eest.

Pihkva jõuti ajal, millal päike saatis oma viimseid säravaid kiiri üle vana vene pühalinna, mis viimase 1000 aasta jooksul on kolm korda olnud eestlaste võimu all. Algas kohe laevadelt kibe kraami ja varustuse maale-laadimine. Kõike seda askeldust ja võõrsilt tulnud noori sõdureid uudistasid kohalikud elanikud, kelledest mõned annetasid koolipoistele lilli. Varsti sammusid poisid läbi vaikse ning rahuliku Pihkva raudteejaama, kus neid ootas ešelonrong, et viia neid positsioonile Ostrovi sihis, 2. diviili abi käsutusse. Rongi liikuma hakates tõmbasid poisid oma „lauluregistrid“ lahti ning sõit jätkus lõbusas tujus, kuni hakkas kostma kahurimürtse ja „sõjajumala-kirjutusmasinate“ raginat.

Rong peatunud, ootas poisse ees paarkümmend hobuküüdimeest, kelledega asuti rinde poole. Niimoodi sõideti pool päeva ja õhtul (18. augustil) jõuti ettenähtud seisukohtadele Shepetsi küla juures, kuhu asuti lahingukorda. Enne seda panid „lõdivürstid“ (ka „kubikurat“ — kokk) „pudrukahurid“ aurama, et enne taplust võtta kehakinnitust. Kes sõi, kes mitte — nii kuidas oli kellegi meeleolu ja tuju enne lahingut.

Oli selge ning kaunis hilissuveöö, parajasti rukkilõikuse aeg. Kompaniid paikusid ahelikku Shepetsi küla rukkiväljale. Iga kooliõpilane kaevas endale väikese peidiku, pani rukkivihu katteks peale, ja nii oodati pealetungivat vaenlast, kes kogu selle nädala sel sihil

*) Vt. „Kaitse Kodu!“ nr. 4, 1928. a., lk. 287.

ägedasti peale tungis, et, maksku mis maksab, tähtis strateegiline sõlm — Pihkva — võtta tagasi.

Hommikul päikesetõusu ajal algasid punased pealetungi, valmistades seda ette kahuritulega. Lõpetanud viimase, algasid baškiirid, tatarlased ja kirgiisid otsekohe rünnakut, mis oli suunatud peamiselt 4. kompanii pihta. Need kommunistide idamaa-sõjaorjad ei visanud esimeste paukude järele püsse maha ega pannud kabu-hirmus liduma, nagu tegi enamik vanjkasid, vaid võitlesid visalt, fanaatilise vihaga. Nende hallid kogud tõusid ning vajasid otsekui hundiratast pilduvad kodukäijad...

Paljudel poistel oli tundmatu „tulepalavik“ — ärevus, mis valdab sõdurit laskmisel või lahingus. Tegutsesi kiiresti, kuid asjata ruttamiseta, läbimõeldult, nagu Tähtvere laskeväljal. Kuulid ei lennanud „piima järele“, vaid ikka kindla märgi pihta, ja nii mõnigi ründaja-sibulasööja ohkas ses tappetule-piirkonnas oma viimse ohke...

Hoolimata kooliõpilaste — jaolt alles esmakordselt tuleristseil — meeleheitlikust vastupanust läks suures ülekaalus olevatel punastel korda tungida üle Shepetsi jõe ning 4. kompanii vasemale tiivale murda sisse, mille tagajärjel oli kompanii, kes oma juhid (kompanii-ülema, noorema ohvitseri, veltveebli ja kolm rühmanemat) kaotanud, sunnitud taanduma kogu positsioonil. Et taandumine sündis punaste liigsurve all ja ühtlasi maastik mingit kaitset ei võimaldanud, olid kooliõpilaste sunnitud jätma maha langenuid ja haavatuid. Taandumine sündis kõigiti korralikult. Alul taandusid laskurid üksikult või paarikaupa. Kuna maastik ei pakkunud varju, siis tuli lagedatest kohtadest minna üle lühikeste ja kiirete hüpetega; seejuures said aga mitmed haavata. Kohalejäänud tulistasid ägedasti, et maskeerida teiste taandumist. Kui laskurid kõik olid taandanud, taandusid viimseina k-kuulipildujad ja alljuhid.

Taandumist jäid katma üliõpilane Meister ja kooliõpilane Heinrich Jensen ühe kerge-kuulipildujaga. Nad pidasid paika, kuni said mõlemad haavata. Lähemal hetkil tormas nende kallale punaseid löögivalmis täakidega. Kuid nähes, et neil on tegemist haavatud ja relvitute meestega, loobusid nad tappekavatsusest; selle asemel röövisid punased nad paljaks ning võtsid vangil. Mõlemad noorsangarid viidi Rõbinskisse haiglasse, kus neid raviti paar nädalat. Üliõpilasele Meistrile tehti löikus (ta oli saanud kuuli rindu), mille tagajärjel ta suri. Jensenit aga sõidutati mööda Kostroma ja Moskva punaväe-haiglaid, kust ta alles aasta pärast pääsis kodumaale tagasi (Jenson on üks vähe-seid õppur-sõdureid, kes, vabadussõjas punaseile vangil langenud, sealt pärast rahutegemist elusalt pääsnud).

Kooliõpilaste kaotused ses lahingus olid: langeduina — 11 (nende hulgas 4. kompanii kergekuulipildujate rühma vanem kapral A. Vastalo, kes haavatuna täakidega läbi torgati), haavatuna — 16 (nende hulgas sama kompanii noorema ohvitseri k-t. kadett A. Link), põrutatuina — 2 (nende hulgas

sama kompanii ülem leitnant H. Kruus) ja vangilanguina — 8. Viimaste hulgas oli ka kooliõpilane O. Evert Võrust, kes oli varem mitmed sõjaretked teinud kaasa ning üldse väga julge poiss, sageli isegi ülearu julge, mis talle saigi vangilangemise põhjuseks. Punased tapsid ta hiljem, sest ta kandis oma suviblusi õlakuil vabatahtliku-nööri ja hõbekarva pataljoni-rafaretti. (Samad eraldusmärgid ja auastmetäpid said surma põhjuseks ka kapral A. Vastalole.) Punased sellaseile juba armu ei annud. (Punased nimetasid meie õppur-sõdureid „valgeteks kursantideks“, s. t. ka-dettideks.)

Vastupanu üldjuht, 2. diviili abi, juhatas tollal 7. jalav.-rüg. osi Šahnitsõ küla juures. Mitmekordse vaenlase ülejoü survele kujunes võitlus siin meeleheitlikuks. Seal ei saanud ka diviisiülema abi end hoida lahingut isiklikult kaasa löömast, ja sai seal haavata.

Võõrasse maamulda valgus küll nende noorte kotkaste veri, kuid vaim lendas Toonela tubadesse, Eesti muistsete vägilaste valda. Nende ohvrimeelsus ja vahvus jäävad püsima põlvest põlve eesti poegade südames, olles neile ülevaks eeskujuks ja virgutajaks raskeil päevil, kui kord jälle vajab kaitset Kalevite kodupind.

Kui abiks rutanud 5. jalaväerügemendi allühikud kaotatud positsioonid võtsid uuesti tagasi, leiti punaste poolt metsikus vihas purustatud ja tundmatuseni moonutatud kooliõpilaste laibad, kooliõpilaste, kes olid võidelnud kui vanad vaenuvälja-veteraanid, truud oma kohustele surmani. Mõnel oli nägu valust ja vihast tundmatuseni moonundunud, teise ainsa silma (teine oli täägiga välja torgatud) pilk viibis nagu kuski kaugel — sealpool head ja kurja, kolmas aga kasetohuna kahvatu näoga lebas kummuli vastu niisket maamulda, käsi kallistades ümber vaikiva truu relva, otsekui valmis igal hetkel uuesti avama tuld vaenlase pihta...

Vaikides seisis kaasvõitlejad oma lahingusõprade ning koolivelledel purustatud laipade ümber. Ühtki sõna, ühtki sajatust ei tulnud neilt kuuldavale. Kuid silmad kõnelesid, kõnelesid karmi keelt; neis põles süngearmuheitmatuse tuluke...

Kompanii taandumise olulisimaid põhjusi oli see, et tal polnud rindel kaasas kõiki automaattulerelvi. Nimelt saadeti 16. aug. hommikul Palalt kompaniiülema poolt paarteistkümmend kooliõpilast paari kergekuulipildujaga ühe jaoülema juhatusel likvideerima salaviinapõletajaid ja tabama väejuooksikuid Palal ja Pala-

Jõel, mis andis häid tulemusi. Seejuures ilmutasid erilist agarust ja algatusvõimet kooliõpilased Rud. Rosenbach*), Rud. Paade ja Aug. Vent. Ülesande lõpetanud, ilmus jaoülem, vastavalt käsule, järgmisel keskpäeval Kallastesse, ent sellal oli kompanii juba teel Pihkva. Vahistatud isikud ja asitõendused üle annud Alatskivi komandandile, sõitis jaoülem poistega Tartu, kuhu olid teel ka 1. ja 2. kompanii pataljoniülema juhatusel. Teel kompaniidest mahajäänud kooliõpilasi (mitmel kergekuulipildujad kaasas) kokku kogudes jõuti 18. aug. homm. Tartu, pataljoniülema korraldusse, kes järgmisel päeval läkitas selle segarühma (22 poissi) sama jaoülema juhatusel Pihkva, 4. kompanii ülema käsutusse. Kui poisid jõudsid pärale, oli verine lahing juba lõödud, ja poisid said osa võtta vaid oma langenud kaasvõitlejate laipade sõjaväeliste auavaldustega ärasaatmisest Polkovo jaamas.

Langenud noorte kotkaste laibad saadeti 21. augustil Tartu (kuhu kahurpaadil „Tartu“ järgnes 22. aug. ka 4. kompanii) ning sängitati seal 24. ja 25. augustil sõjaväeliste auavaldustega maamulda.

Olgu lõppeks tähendatud, et nii Pihkva vallutamine kui mahajätminegi on tihedasti seotud Tartu kooliõpilaste pataljoniga. Esimesel korral viibisid pataljoni 1. ja 2. kompanii 22.—27. maini Petseris, punaste sealse rinde läbimurdmisel vangilangenud punaväelasi konvoeerides. Teisel korral olid pataljoni 3. ja 4. kompanii Pihkva kaitset, nagu eespool nägime.

19. august 1919. a. jääb püsima veriseima leheküljena õppur-sõdurite väeosade ajalukku üldse ja Tartu kooliõpilaste pataljoni omasse eriti.

Lõpetades siin esineva kirjutuse meenub J. Schützi luuletus „Kangelased“:

Hõiskab rahvas
ja muusika vägevaid marsse lööb —
kangelasiks oleme kasvand
nagu üle öö.
Nõnda saadame teele
parimaid poegi ning kangelasi.
Neid tõstame liinil ületsi reele,
kes käed lõplikult langetasid.

Élève-volontaire.

*) Treffnerist, energilisemaid õppur-kaitseliitlasi Tartus nov.—dets. 1918. a.; esimesi ning vapraimaid ltn. Jul. Kuperjanovi partisaane 1918. a. 21. dets. — 1919. a. aug.

Ohutis

ELAMUSI SANGARLIKELT HEITLUSPÄEVILT

1919. aasta lõpp-päevil jagasin N 1. sõjaväehaiglas väikest palatit ühe Irboska-sihilt evakueeritud kapteniga, kes oli haavatud vabadussõjas juba neljandat korda. Ta oli kaevikuvõitleja tüüpe, üks neid rindeohvitseride, kes iga ohtliku situatsiooni juures oli esireas. Ta oli energiliste, mehelike näojoonte ja hallide, julgete silmadega, mis lasksid eeldada, et ta on näinud elus nii mõndki. Olemuselt ta oli sõnakasin, pea-aegu tusane inimene. Enne maailmasõda ta oli olnud Riia polütehnikumi viimse kursuse üliõpilane.

Meie kahekesi lävisime hästi. Päeval enamasti magasime, öösel võtsime kätte „kuradipiibli“ ning mängisime „otškood“, suitsetasime inglise sigarette või jõime piiritusest valmistatud viina, mida üks inimsõbralik ravija toimetab meile altkäe, sest viimased mõlemad „meelelahutused“ olid meile kõvasti keeldud. Sellele vaatamata paranesime jõudsasti.

Mulle oli mitmeti puutunud silma väike õigeusklike kuldrist, mida kapten kandis alati kaelas. Imestas selle üle, sest minu teada oli kapten evangeelisluteriusuline. Ristil silmasin paari tumedat laiku, mis näisid olevat sellele jäänud hapendist või ärakuivanud verest. Ühel hilisõhtul, kui olime pannud kõrvale kaardid ja, nagu tavaliselt, jutlesime kõiksuguseist võimatuist asjust, riivasin pealiskaudse küsimusega kuldristikest kapteni kaelas, nii et see jättis talle võimaluse heaksarvamise järgi sellest mulle jutustada või vaikida, mind seega solvamata.

Kapten jätkas natuke aega vaikides suitsetamist, pea hooti ja ägedasti, pea mõttes ja aeglaselt, nagu see oli tal viisiks.

Siis aga algas ta äkisti sügaval, kõlarikkal häälel:

— See on eriskummaline lugu, ühtlasi aga ka hirmsaim, mis ma kunagi olen läbi elanud, — lugu, milles ma vist oma elu lõpuni ei jõua selgusele. Nii's kuulake:

Kui ma esimesti sain haavata — see oli täpselt aasta eest, kui taandusin kaitseliitlastega Jõhvist Rakvere poole — saadeti mind Tallinna, Juhkentali sõjaväehaiglasse. Halastajaõde, kes mind tollal põetas, oli juba aastais leskproua, kelle nooruke vabatahtlikust-

poeg oli langenud kolme aasta eest jõuluajal Kuulipildujamäe juures Riia-rindel. Kui lahkusin tänava küünlakuul haiglast tervena, läksin enne rindele tagasi sõitu (puhkust ma ei võtnud) õe juure, kes oli mind põetanud, et tänada teda ta hoole ja vaeva eest. Pean mainima, et too õde oli greeka-katoliikusuline, kuid eestitar. Lahkumisel õnnistas ta mind emalikult ning andis mulle kuldristikese kuldketil, nagu seda tavaliselt kannavad greeka-katoliikusulised kaelas, täpselt samasuguse nagu on see, mis mul on praegu kaelas.

„Härra leitnant (olin tollal leitnant), te peate seda ikka kaelas kandma, sest see on kaitseese ja kaitseb teid kõigi ohtude ja õnnetuste eest, niikaua kui kannate teda endaga,“ ütles ta.

Töötasin talle seda, ja usun, et olin tollal veendunud ristikese kaitsvas jõus ja pidasin teda palju rohkemaks kui lihtsaks mälestusesemeks.

Siis määrati mind ohvitseride reservist teise väeosas (olin oma endisest väeosast üle kahe kuu olnud ära), mis etendas selle sõja murrangajastul lõunarindele otsustandvaimat osa ja mis asus tollal kagurindel. Väeosas nimetati mind kompaniiülemaks. Seal tõi täiendusešelon Tartust meie väeosas vabatahtlikuna mu vennapoja Roberti, mu surnud ainukese venna ainsa poja — igapidi rapsi noormehe, kes sarnles oma isaga nagu kaks tilka vett teineteisega. Ta oli kahekümneühe-aastane, vanima üliõpilaskorporatsiooni buršš ning sellane poiss, keda võis tarvitada kõigeks. Ta oli kihlatud kena neiuga, kes teda palavasti armastas ja kelle ta pidi abielluma pärast sõda. Armastasin Robertit väga, hoolitsesin endastmõistetavalt ta eest nii palju kui vähegi suutsin ja võtsin ta igale poole kaasa oma käskjalana.

Ühel pimedal ja pakasel paastukuuõhtul — võitlesime tollal Petseri-sihil — läksin temaga positsiooni-vaatlusele. Päeval olime välja peksnud punased X külast, kus nüüd asusime. Olime juba tagasi minemas, kui punaste eelvahid hakkasid meid tulistama. Tundsin enda ees ühe nõlvaku, haarasin Roberti käe ja libistasime end nõlvakuharjalt alla. Kuid õnnetuseks tabas seejuures Robertit kuul puusast, nähtavasti mitte

väga raskesti, kuid siiski nii, et ta ei saanud end liigutada. Punased tulistasid ägedasti ja me ei võinud mõeldagi oma peidikust lahkumisele. Sidusin Roberti haava nii hästi kui oskasin.

„Ära muretse,“ lohutasin teda, „ma viin su tagasi, niipea kui vaikib tiblade tulistus.“

Ootasime umbes veerand tundi, kuni tiblaid hakkasid tulistamast. Toppides parema käe särgi alla sügasin oma rinda (olime tollal täisid täis nagu kured) — ja äkisti valdas mind pöörane hirm, sest ohutis (talisman) oli kadunud... Hoolimata löksukülmast avasin sineli, frentši ja kogu rõivastuse, lootes leida ristikesse aluspesust, kuid asjata! Ohutis oli kadunud tont teab kuhu...

Ja siis tuli mulle pähe mõte, mis oma totruselt on jäänud mulle tänini arusaamatuks.

„Kannata veel veidi,“ sõnusin Robertile, „olen kaotanud oma välikirjavahetuse-märkmiku; ta peab olema kukkunud siia kuhugi maha. Otsin ta üles ja siis läheme kohe tagasi.“

Roomasin siis tagasi selles suunas, kust olime tulnud, ning kobasin pimedas käega, otsides ohutist, kuid, mõistagi, asjata...

Mitme minuti vältel kapten ei rääkinud sõnagi. Üks tikk läitus: ta süütas endale uue sigareti. Siis kõlas ta hääl jälle tasa ja tagasihoituna:

— Olin poolkange külmast, kui viimaks loobusin sellest jaburast mõttest ning hakkasin roomama tagasi nõlvakusse, kuhu jõudsin õnnelikult. Robert lebas pimeduses liikumatult ega vastanud, kui teda tõukasin ja tasakesi hüüdsin.

„Surnud ta ei või olla sellest haavast,“ mõtlesin endamisi, „vist on ta minestanud.“

Võtsin ta siis sülle nagu lapse ning hakkasin rutates sammuma küla suunas. See polnud kerge, aga ma ei kartnud raskust.

Alul läks kõik hästi. Aga kui olin veel mõnikümmend sammu külast eemal, avasid punased teispoolt

metsaservast uuesti tule. Paari harpega olin küla esimeste hoonete varjul, söötsin ühte majja, kus asus mu sõdureid, ja libistasin Roberti mulle vasturutanud sõduri kätele. Veel enne kui hüppasin küla esimese maja nurga taha, tabas mind üks vanjkade kuul selga. Läksin vaevu sidumispunkti esimese abi saamiseks. Tundsini, et mu haav on raskem kui olin alul arvanud, kuid ei lasknud end siiski siduda, vaid käskisin enne Roberti haava järele vaadata. Veel enne kui arst ja velsker ta juurest tagasi tulid, nõrkasin ning kaotasin meelemärguse.

Kui ma jälle ärkasin, nägin pooluimasena kaht sanitaari enda ümber askeldamas. Ja siis nägin veel nõrga küünlatule valgusel, et mu ees maas lebaja polnud mu vennapoeg Robert, vaid üks poisikesohtu surnud punaväelane...

Nagu viirastust näen teda veel praegugi enda ees: noor, kahvatu nägu, sasis laubale langev must juus ja kuulihaav kaelas, millest nõrgus verd. Kaelas rippus tal kuldkest kuldristikesega. Mis ma tol hetkel tundsin, seda ei mäleta enam. Mu mõistus läks segi. Tean vaid, et järsku, hoolimatult kiskusin surnud punase kaelast keti ristikesega ning panin selle endale kaela. Siis kadus viimne mõistuseraasuke ning ma langesin uuesti eimiskisse...

Veel samal ööl saadeti luurajad Robertit otsima. Üks mu sõdureid — kahe lapse isa — langes, teised tulid tühjalt tagasi. Öö jooksul muutus pakane veelgi ägedamaks. Alles järgmisel hommikul avanes sõdureil võimalus minna Robertit ära tooma. Kuid siis oli ta surnud: löksukülm oli lõpetanud ta noore, õitsva elu...

Ei julgenud jutustada Roberti pruudile kurba tõde, vaid valetasin, et Robert langes sangarina.

Kapten pani põidla ja nimetissõrme silmile. Ta hääli värisest sügavast valust.

Seda kõike kirjutas mulle lohutavas kirjas üks lahingusõber-lipnik, kui samas haiglas siin mu metsikud palavikuhallused olid muutumas juba nüriks, lootusetuks hingepiinaks. Mulle tundus, nagu taotaks mulle raske raudhaamriga pähe. Palat käis ringi mu silme ees ja ma tundsin, et äsja võidetud palavik kerkis uuesti.

Aegamööda suutsin lahendada selle traagilise juhtumi. Pimeduses olin sattunud valenõlvakule, kuhu oli päeval, lahingu ajal, pugunud peitu noor haavatud venelane ja kus ta heitis hinge võib-olla samal ajal, kui läksin teda sealt Roberti pähe ära tooma. Et ta kandis kaelas samasugust ristikest nagu see, mille olin seletamatul kombel kaotanud, oli lihtsalt kokkusattumus, pealegi teadupärast iga õigeusklik venelane kannab kaelas risti.

Viimaks paranesin kehaliselt siiski niivõrd, et võisin lehekülgi haiglast lahkuda. Läksin ning külastasin Roberti pruuti. Ei olnud minnes julgust jutustada talle kurba tõde, vaid valetasin, et Robert suri sangarina, oma surmaga kinnitades oma vägiteo. Jäägu sügavasti kurvastatud neile see teadmine, et ta pala-

vasti armastatud peigmees langes sangarina, et elaks Eesti ja oleks vaba.

Läksin vabatahtlikuna jälle tagasi oma väeossa, millega võtsin osa retkkäigust Pihkva ja landesvääri vastu. Verises Skangali lahingus vallutasin palja käsi landesvääri raskelkõulipilduja, sain seejuures aga kuuli käsivarde. Ja möödunud kuud, kui Irboska-eelsetel kindlustatud seisukohtadel olles paiskasime punaväe uuesti üle Veliikaja jõe, kanti mind neljandat korda lahinguväljalt ära. Ent mulle näib, et minu jaoks pole valatud surmavat kuuli. Ohutist aga, mille küljes on surunud punase vereprintsmeid, kannan alati kaelas. Ma ei või seda jätta. Ja kui mind mõnikord kiusab usk, et kõigis sündmusis peitub oma mõte, et üks kõrgeim võim — fatum, moira, kismet või ükskõik, kuidas seda nimetame — juhib meie saatust, siis tarvitseb mul vaid puudutada sellesse kuldristikesse ja ma tean, et meie elu pole muud kui jõe, mõttetu grotesk. Ja kui peakski olema üks kõrgem võim peale põhjuste ja mõjude seaduse, siis on see olend, kes õela irvitusega mängib meiega nagu nukkudega ning naudib saadanlikku lõbu oma liigesnukkude surmaheitluse tõmmutustest.

Kapten vaikis. Kaks suurt pisarat veeris ta sõrmede alt. Ma ei julgenud katkestada vaikimist.

Aineil E. A.

Toimetusele saadetud Kirjandus

JUHANI AHO: Kas mäletad? Lilli kevadiselt niidult. Roman. Tõlkinud A. Palm. Autori pildiga. II tr. 308 lk. Hind 2 kr. 50 s., köites 3 kr. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.

See on Soome suure kirjaniku viimne teos. See on kirjaniku oma elulugu luuleteose kujul. Olgugi et mälestused on isiklikud, on kirjanik osanud anda neile sooja ja südamliku sära, nii et nad lugedes avaldavad suurt mõju. Öeldakse, et Aho raamat „Kas mäletad?“ sisaldab kauneimaid lehekülgi, mis Aho kunst üldse on loonud.

Eestikeelses tõlkes ilmus „Kas mäletad?“ 1930. aastal. Juba algusest peale oli märgata, et ta leidis lugejaid rohkem kui mõned teised. Harilikult vaibub varsti nõudmine raamatu järgi, kui ta on uudse-east välja jõudnud, „Kas mäletad?“ aga püsis ikka elavas

ringkäigus ja trükk lõppes otsa juba 1½ aastaga. Nüüd ilmunud uues trükkis on tõlge veelgi kontrollitud ja viimisteldud.

„Pesakotka katse“, käsiraamat haugaste ja pesakotka katseile valmistamiseks. on raamatukese pealkirjaks, mis on koostatud ja kirjastatud noortemagistrite A. Ohaka ja R. Lahi poolt abiks noortele katse sooritajale. „Pesakotka katses“ on kokku võetud need materjalid, mida poisid vajavad oma esimese katse teadmiste tagavaraks. Kuigi mõned osad on tulnud kaunistada kokku suruda, annab 48-lhk. raamat ühes ühe Eesti kaardiga valmina kätte kõik katse nõuete punktid, võimaldades seega vilumata algajale hõlpsamini takistustest saada üle. Raamatu hinnaks on 50 senti, saadaval autoreilt ja peastaabis mag. V. Pirskoilt.

EESTI HARIDUSLIIDU TEAATRITARVETE LADU

TALLINN, SUUR ROOSIKRANTSI 12

TELEFONID: JUHATUS 452-03; BÜROO JA TEAATRITARVETE LADU 452-02.

Näidendite laenukogu

Parukate laenukogu

Kostüümide laenukogu

Jumestamisvahendeid

Gaasilampe ja -laternaid

Dekoratsioonide materjaale

Peopileteid ja kuulutusi

Lendava posti kaarte

Konfetit ja serpentiini

Kviitungiraamatuid

Liikmekaarte

Kontrolltähti.

VABAÕHUNÄIDENDEID VÕIDUPÜHAKS:

„Võnnu all“. P. Voolaine. Näidend Vabadussõjast kolmes pildis. E. Haridusliidu võidupüha-näidendite võistlusel auhinnatud näidend.

„Jürimatsi jaanik“. V. Sarapiku vabaõhu-vallatus 1 vaat.

UUDISTEOSTENA näidendite laenukogus:

„Armud väikesed vääratused“. Elina Zalite. Komöödia 3 vaatuses.

„Demobiliseeritud perekonnaisa“. Hugo Raudsepp. Komöödia 3 vaatuses.
Teine trükk.

„Ingeri kuningas“. A. Aru. Näidend 4 vaatuses.

„Kasuisa“. A. Tammann. Ühe armastuse lugu 3 vaatuses.

„Kiki ja Mall“. B. Kangerman. Näidend 3 vaatuses.

„Kui põhjakaru ärkab“. E. Post. Komöödia 3 vaatuses.

„Mäeküla piimamees“. A. Särevi dramatiseering 3 vaatuses.

„Neitsid lampidega“. Aug. Mälk. Komöödia 4 vaatuses.

„Noored kotkad“. E. Nukk. Noorsoo-näidend noorkotkaste elust 2 vaatuses.

„Pilveristi“. A. Tammann. Komöödia 3 vaatuses.

„Röövitud suudlus“. V. Vent. Komöödia 3 vaatuses.

„Suur saak“. A. Brigader. Komöödia 5 vaatuses.

„Söed“. A. Tammann. Näidend 4 vaatuses.

„Vaesemehe ututall“. Aug. Mälk. Komöödia 4 vaatuses.

„Vidriku parun“. A. Särevi dramatiseering 3 vaatuses.

„Õpetatud sulane“. Rob. Lukss. Komöödia 2 vaatuses.

Deklamatsioonide kogu I. H. Laur ja V. Vent.

Deklamatsioonide kogu II. H. Laur ja V. Vent.

Valik humoreske. K. Vainomaa.